

Možnosti matky samoživitelky a její postavení ve společnosti

Bc. Jana Švehlová

Diplomová práce
20xx

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jana ŠVEHLOVÁ**
Osobní číslo: **H128239**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Možnosti matky samoživitelky a její postavení ve společnosti**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009), případně podle dalších materiálů, z nich některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce. S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na postavení a možnosti matky samoživitelky na pracovním trhu,
- ekonomické zajištění samoživitelek a jejich dětí,
- vyváženost mezi pracovním vytížením a kvalitním trávením volného času samoživitelky,
- subjektivní názory samoživitelek na postoj společnosti k osamělé ženě a matce,
- výchovné problémy dětí žijících v neúplné rodině.

Součástí práce bude empirické šetření realizované kvalitativním nebo smíšeným výzkumem sociální skupiny matek samoživitelek.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČERMÁKOVÁ, M. Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1997.

KRAUS B., POLÁČKOVÁ, V. Člověk – prostředí – výchova. Brno: Paido, 2001.

MÁROVÁ, Z.; MATĚJČEK, Z.; RADVANOVÁ, S. Výchova dětí v neúplné rodině. 1. vyd. Praha: SPN, 1975.

SCHIMMERLINGOVÁ, V. Analýza vybraných problémů a potřeb neúplných rodin: 2. část výsledků empirického výzkumu sociální situace neúplné rodiny rozvedené ženy s dětmi do 15 let. Praha: Československý výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1977.

TINKOVÁ, D. Problém svobodných matek a nemanželských dětí mezi sociální kontrolou a sociální péčí na prahu občanské společnosti. In Historická demografie. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 2003.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

Ing. Zuzana Němcová, Ph.D.

Skupina managementu a ekonomiky

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2014

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Bc. Jana Švehlová

.....
Jméno, příjmení studenta

.....
Podpis

V Brně 31.3.2014

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Práce se zabývá možnostmi samoživitelky a jejím postavením ve společnosti. Definuje okolnosti, které ženy postavily do role samoživitelky. Zaměřuje se na interpersonální vztahy v rodině samoživitelky, na podporu ze strany rodiny, na vztahy mezi samoživitelkou, bývalým partnerem a jeho rodinou. Rozebírá materiální zabezpečení osamělé matky a možnosti a využití finanční pomoci ze strany rodiny a v rámci sociální podpory. Zkoumá subjektivní pocit spokojenosti samoživitelky se svým životem.

Klíčová slova:

Samoživitelka, svobodná matka, rozvedená žena, ovdovělá žena, dítě, rodiny, vztahy, finanční pomoc, psychická podpora, zaměstnání, mzda, sociální dávky, diskriminace.

ABSTRACT

This thesis deals with possibilities of single parents and their status in society. Defines the circumstances that bring women into the role of single mothers. It focuses on the interpersonal relationships within the family of women, support from her family and the relationships between her, former partner and his family. Examines the material support of single mother and the possibilities and uses of financial assistance from the family, and social support. Finally it examines the subjective feeling of contentment of single mothers with their lives.

Keywords:

Single parent, single mother, divorced woman, bereaved woman, child, families, relationships, financial assistance, psychological support, employment, payment, social benefits, discrimination.

Poděkování

Moje poděkování patří Ing. Zuzaně Němcové za vstřícné a odborné vedení, rovněž za věcné a užitečné rady, které mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Bc. Jana Švehlová

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 RODINA Z HISTORICKÉHO POHLEDU A FUNKCE RODINY V SOUČASNOSTI	11
1.1 HISTORIE RODINY A ROLE ŽENY V RODINĚ.....	11
1.2 FUNKCE RODINY	16
1.3 NEÚPLNÁ RODINA	17
2 SAMOŽIVITELKA	21
2.1 ROLE SAMOŽIVITELKY V RODINĚ	21
2.2 ROZVEDENÁ MATKA.....	23
2.3 SVOBODNÁ MATKA	24
2.4 OVDOVĚLÁ MATKA	26
3 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A JEJÍ VÝZNAM VE VZTAHU K SAMOŽIVITELKÁM	28
II PRAKTICKÁ ČÁST	30
4 POUŽITÉ METODY	31
5 VÝZKUMNÝ VZOREK	33
6 VÝSLEDKY A INTERPRETACE VÝZKUMU	36
7 DISKUSE	64
8 ZÁVĚR	65
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	66

ÚVOD

Měla jsem to štěstí, že jsem strávila své dětství ve fungující, harmonické a úplné rodině. V té době ještě nebylo tak samozřejmé, že matka vychovávala své děti sama, i když vedle tradičních, úplných rodin existovaly nepochybně i rodiny neúplné. Většina z nás si spojuje pojem neúplná rodina a samoživitelka většinou s ženami, jejichž manželství skončilo rozvodem, protože tato skupina je ve společnosti zastoupena nejčastěji. Již méně se setkáváme s neplnými rodinami, kde rodina vůbec nevznikla – např. při rozpadu nesezdaného páru, nebo v případě svobodných matek. Nejméně se setkáváme s případy, kdy úplná rodina zanikne z důvodu úmrtí manžela, otce dítěte. Mohli bychom sem zařadit i rodiny, kdy otec vykává trest odnětí svobody, nebo opustil rodinu a žije v partnerském vztahu s jinou ženou.

Od doby mého dětství se situace markantně změnila. V současné společnosti není neúplná rodina žádnou výjimkou, ale stále největší podíl na vzniku neúplné rodiny má rozvrat manželství. V České republice je rozvedeno každé druhé manželství. Vlivem globalizace společnosti tradiční hodnoty jako je institut manželství, sounáležitost, rodina ztrácí na důležitosti, mnozí upřednostňují spíše úspěch v zaměstnání, kariéru nebo materiální zabezpečení. Přibývá času stráveného v zaměstnání a na druhé straně ubývá chvil strávených s rodinou. Současná doba nás nutí žít příliš rychle, na mezilidské vztahy, vztahy mezi blízkými, nezbyvá čas. Problémy, které v rodinném životě vznikají, pak nejsme ochotni společně řešit a tak dochází k rozpadu rodiny. Některé rozchody partnerů jsou z mého pohledu unáhlené. Svůj odchod z rodiny je nutné si dobře rozmyslet, je třeba pečlivě zvažovat, jestli důvody k odchodu nejsou pouze neuváženým rozmarem, kterým zničíme něco, co by stálo za záchranu, protože rozvodem manželství netrpí pouze partneři, ale nejvíc rozpadem rodiny trpí děti. Většinou tím, kdo v rodině s dítětem zůstává, je matka. Skoro v každém případě jsou děti svěřeny do její výchovy, ona pak přebírá zodpovědnost nejen za materiální zabezpečení rodiny, ale v neposlední řadě za výchovu dítěte. Odchod muže z rodiny naopak devalvuje jeho roli otce, což má negativní dopad na celou společnost.

Štěstí mě neopustilo ani v případě mého manželství, ve kterém žiji již 27 let. Já osobně nepatřím do skupiny samoživitelek, ale v úředním styku jsem při své práci u okresního soudu denně v kontaktu jednak s rozvedenými matkami, ale také s ovdovělými

ženami při dědickém řízení a svobodnými matkami v řízení o výchově a výživě nezletilých dětí. Často se setkávám s problémy, které ženy samoživitelky musí řešit. Nedovedu si představit, že by jejich životní příběhy prosociálně smýšlejícího člověka nechaly lhostejným. Přesto si myslím, že se problémy samoživitelek společnost příliš nezabývá, a i z těchto důvodů jsem si vybrala problematiku postavení samoživitelek a jejich možnosti jako téma své diplomové práce. Podnětem k hlubšímu zamyšlení nad tímto tématem bylo i studium zvoleného oboru. Zde se tímto problémem zabývá například sociální pedagogika, psychologické disciplíny, sociologie a v neposlední řadě i sociální práce. Chtěla bych ve své práci hlouběji prozkoumat postavení samoživitelek ve společnosti, jejich materiální zabezpečení, vliv jejich statusu osamělé matky na jejich kariéru, vzájemný vztah s dětmi, výchovné problémy, a vztahy s rodinou a blízkým okolím. Chci ve své práci zmapovat osobní zkušenosti samoživitelek a jejich primární problémy.

Cílem mé diplomové práce je zpracovat teoretické poznatky, které se týkají zvoleného tématu.

Teoretická část je pak podpořena následným empirickým kvalitativním výzkumem. Z porovnání a vyhodnocení jejich odpovědí chci vyvodit závěry mapující možnosti a postavení matek samoživitelek, které se zúčastnily mého výzkumu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA Z HISTORICKÉHO POHLEDU A FUNKCE RODINY V SOUČASNOSTI

1.1 Historie rodiny a role ženy v rodině

Než se začneme zabývat pojmem samoživitelka, měli bychom se nejprve rozkrýt historií rodiny a vývoj postavení ženy v rodině.

Autor knihy *Rodina jako instituce a vztahová síť* O. Matoušek ve své knize uvádí, že je velmi pravděpodobné, že již v době kamenné existovala rodina jako základní jednotka společnosti. Poukazuje na výsledky archeologického bádání, z kterých jednoznačně vyplývá, že jedinec žil v tlupách, které vyznačují pokrevní příbuzenstvo jednotlivých členů. Protože ve všech etapách vývoje společnosti se rodina jako základní prvek vyskytovala, je možné usuzovat, že tomu tak bylo i v době kamenné. Není zcela jednoznačně prokázáno, že v této době zastávala žena v rodině hlavní roli. Tato domněnka je opřena pouze o archeologické nálezy hliněných sošek žen, které zpodobňovaly jednak symbol mateřství a jednak byly vnímány jako symbol božstva, ochraňující rodinu. Rodiny, spřízněné po mateřské linii, žily v tzv. „dlouhých domech“. Jednalo se rodiny *matrilinéární*. Muži zajišťovali obživu rodiny a rodinu chránili. Není zcela vyloučeno, že i v období matriarchátu měli někteří muži v těchto rodinách statut náčelníka. Vzhledem k častému stěhování za potravou, byly rodiny malé s malým počtem dětí. Matka při cestě za potravou totiž měla na starosti jak dítě, tak celý svůj majetek. Muži se zbraněmi pak šli v čele a lovíli zvěř.

Putování za obživou skončilo po *neolitické revoluci*. Lidé se trvale usidlovali na jednom místě, naučili se obhospodařovat půdu a pěstovat dobytek. Došlo také k rozvoji řemesel, jako byla například keramika a tkalcovství. Velký rozmach zažívá také vojenství. Všechny tyto změny byly příčinou vzrůstu porodnosti. Žena pracovala na poli a vychovávala děti. Vedoucí funkci v rodině i ve společnosti jednoznačně získává muž.¹

---

¹) MATOUŠEK O.; *Rodina jako instituce a vztahová síť*; Sociologické nakladatelství; vydání 1.; 1993; ISBN 14-1580-901424-7-8; str.7-8;

Pro řeckou společnost v předklasické době je příznačný *rod*, *genos*. Jednalo se o společenství rodin se společným předkem, jehož jméno užívaly. Nejvyšší představitel byl král, který byl také nejvyšším soudcem.

Muži před svatbou o své nevěsty navzájem soupeřili v různých řečnických, pěveckých, atletických nebo tanečních soubojích. Budoucího manžela dívce vybíral otec. Ženich musel rodině dívky přinést dary, dívka pak dostala od otce věno. Pokud byla žena o svatbě manželem zapuzena, musel věno vrátit. Svobodný muž byl potrestán, nebo jím okolí opovrhovalo. Bylo povinností každého muže se oženit. Sňatky se neuzavíraly z lásky, hlavním motivem byla úloha muže zplodit mužského potomka, aby byl zachován rodinný kult. Jen tak mohl muž po smrti dojít štěstí. Společnost mužům tolerovala poměr s konkubínami. Pokud z takového vztahu vzešlo dítě a bylo-li mužského pohlaví, mohl je otec prohlásit za vlastní. Stávalo se tak v případech, kdy manželka muži nedala svému mužského potomka. O nemanželské děti ženského pohlaví nejevili otcové zájem, zůstávaly tak s matkou. Konkubíny tak můžeme zřejmě považovat za *samoživitelky*.

Rodina byla *patriarchální*. Postavení ženy bylo podřízené. Ženy sice nemusely mít na veřejnosti doprovod, nebylo jim však umožněno stolovat společně s muži. Účastnily se rozprav, mohly do nich zasahovat, nebo je i řídit. Žily ve vyhrazených částech domu. Vykonávaly všechny domácí práce, mimo přípravu masa, kterou obstarávali muži. V této době již existoval institut rozvodu manželství. Důvody *rozvodu* pro muže a ženy byly rozdílné. Zatímco muž se mohl rozvést z důvodu nevěry ženy nebo její neplodnosti, žena mohla požádat o rozvod Archonta (státní úředník) jen z důvodu fyzického násilí nebo špatného nakládání s její osobou. Nevěra muže nebyla považována za důvod k rozvodu. Ženy k tomuto kroku přistupovaly zřídka, neboť rozvedené ženy nepožívali ve společnosti respektu.

Společnost se skládala z městských států zvaných *polis*. V přijímání klíčových rozhodnutí hrál hlavní roli sněm všech svobodných občanů. Náboženství a politika se prolínali. Co se týče složení obyvatelstva, zde byli v menšině muži, ženy, děti a otroci tvořili většinu.

Společnost se dále štěpila na deset kmenů *fil*, které se skládaly ze stovky *demů*. Menšími celky pak byly *fratrie*, které byly spojeny pokrevně. Základním prvkem společnosti byl *oikos*, který bychom mohli definovat jako domácnosti s půdou a obydlím. Dědické právo

patřilo nejstaršímu synovi, dcera dědila pouze v případě, že se provdala za nejbližšího příbuzného svého otce.²

Na postavení žen v rodině se nic nezměnilo ani v době *římské společnosti*. Stále se jedná o patriarchát. Rodina však hraje ve společnosti významnou roli, o čemž svědčí fakt, že se o ní zmiňuje první římský právní kodex, tzv. „*Dvanáct desek*“, který prohlašuje rodinu za základní jednotku společnosti. Římská společnost rozlišuje dva druhy sňatku. Forma přísného sňatku znamenala, že nevěsta přejde z otcovy péče do péče manžela, zatímco volný druh sňatku znamenal, že nevěsta zůstane v péči otce, když majetkové, právní a dědické vztahy se neměnily, zůstaly zachovány. V době krize římské společnosti se postavení žen změnilo. Ženy mohly zastávat některá povolání, jako např. kadeřnice, sekretářky, švadleny. Profese v bankovníctví a justici však nebyly ženám ze zákona dovoleny. V této době se již ale mohly prosadit v politice. Též si samy mohly spravovat svůj majetek prostřednictvím najatého správce. Počátek císařství přinesl konec dvou forem manželství. Vysoce společensky postavení muži měli za povinnosti uzavřít sňatek. Byly podporovány rodiny s vyšším počtem dětí. Cizoložství bylo potíráno. Tyto snahy však nepřinesly žádné výrazné výsledky. Ženy se stávaly svobodnějšími, můžeme zde mluvit o kořenech ženské emancipace. Emancipace však vyvolávala u mužů nevoli. Svobodomyšlné ženy byly posílány do vyhnanství, aby nebyly špatným příkladem pro ostatní. Rozvodovost ve starém Římě vzrůstala, manželství byla krátkodobá a porodnost klesala.

Z archeologickým výzkumů a útržků kronik se můžeme domnívat, že ve slovanské rodině patriarchát přetrvává i v *raném středověku*. V této době nebylo výjimkou, že mocní a materiálně dobře zajištění muži měli více žen. U východních Slovanů bylo možné soužití bratrů s jednou ženou, nebo tzv. *Snachočestvo* – ženich až do své zletilosti byl zastupován otcem, jak při samotném svatebním obřadu, tak i při sexuálních stycích s manželkou.

Křesťanství proti mnohoženství bojovalo, avšak z počátku neúspěšně. Pohlavní styk s vdanou ženou byl považován za cizoložství a byl trestán, naopak se svobodnou ženou tento

---

²) MATOUŠEK O.; *Rodina jako instituce a vztahová síť*; Sociologické nakladatelství; vydání 1.; 1993; ISBN 14-1580-901424-7-8; str.7-8;

styk nebyl nikterak stíhán. Rodina je v této historické etapě orientována na náboženská dogmata, sňatek je chápán jako celoživotní závazek (co bůh spojil, člověk nerozlučuj), cílem rodiny bylo plodit děti. Sexuální styk, který nebyl konán za účelem plození, nebo mimomanželský poměr, byl považován za hříšný. Děti narozené mimo manželství a děti, které rodina nemohla uživit, jsou odkládány. Na rozdíl od řecké nebo slovanské společnosti byly však na konci středověku zřizovány nalezince, ve kterých ale děti mají vlivem epidemií, nemocí a hladu, jenom malou šanci na přežití.

Rodiny, žijící na venkově se zabývaly zemědělstvím nebo provozovaly různá řemesla. Děti již od mládí pomáhaly svým rodičům nebo se připravovaly na výkon svého povolání ve svých, nebo v cizích rodinách.

Sňatky se neuzavíraly z citových důvodů, podřizovaly se stavovským nebo ekonomickým zájmům. Nemajetným udělovala souhlas k uzavření sňatku vrchnost, někdy byly sňatky mezi chudými zakázány vůbec. Zatímco na vesnici muži sňatky uzavírali v poměrně nízkém věku, ve městech až v době, kdy muž dosáhl ekonomické nezávislosti.

Ve středověké společnosti přetrvává *nadřazenost mužů nad ženami*, diferenciací mužské a ženské role a fixace rodiny na majetek. Rodina jako společenská jednotka má funkci výchovnou a výrobní.

Teprve *Novověk* přináší změny funkce rodiny ve společnosti. Dochází zde k tlakům ze strany myslitelů, kteří požadují zvýšení zájmu o rodinu, kritizují odkládání nechtěných dětí do nalezinců, nebo kritizují vysílání dětí nízkého věku na učení do druhých rodin. V zemích s vyspělým průmyslem, roste zaměstnanost matek, a postupně se snižuje počet dětí v rodině.

Vlivem revolucí prosazujících občanskou rovnost, se posilují i práva žen ve společnosti. Proces feminizace vyvrcholil až první Francouzskou revolucí, kdy *Hnutí za ženskou emancipaci* ve svém spise *Práva ženy a občanky* poprvé formulovalo požadavek na rovnost mužů a žen před zákonem a v něm i možnost svobodné volby budoucího partnera na základě vzájemného citového vztahu. Zákon sice umožňoval rozvod manželů, ovšem za podmínky, že manžel má právo na mužské potomky starší 7 let. Možnost rozvodu však byla v roce 1806 zrušena. V Anglii se ženám bojujícím za ženská práva

podářilo prosadit právo na vlastní majetek, byly zakládány vyšší školy pro ženy, po první světové válce anglický parlament ženám přiznal i volební právo.

V období *industrializace* se obyvatelstvo stěhuje za prací do měst, která nabízejí mnoho pracovních příležitostí v továrnách. V zemědělství dochází ke změnám, vznikají velké farmy. Byla zavedena povinná školní docházka a děti tak tráví většinu času mimo domov. Ženy jsou na trhu práce znevýhodněny. Vlivem tlaku ženských hnutí se začaly zmenšovat rozdíly mezi postavením mužů a žen ve společnosti i v rodině. Živitelem rodiny se vedle muže stávala i žena. Úloha muže v rodině již nebyla tak dominantní jako dříve.

Sňatky uzavírali snoubenci na základě oboustranné citové náklonnosti. Uzavírání manželství se tak striktně neřídilo společenským postavením.

Rodina jako taková je stále základním výchovným prostředím pro dítě. Uvnitř rodiny dochází k uspokojování citových potřeb, k hospodaření se společnými finančními prostředky, je místem odpočinku a relaxace.

Emancipace však přinesla v třicátých letech, a později i v šedesátých letech minulého století negativní jevy týkající se rodinného života, jako např. pozdní uzavírání sňatků, zvyšování věku prvorodiček, snižování počtu dětí a zvýšení rozvodovosti.

V oblasti uplatnění žen ve společnosti mají stále ještě ženy těžší pozici než muži, o čemž svědčí malé procento žen ve vrcholných politických funkcích, nebo horší finanční ohodnocení za stejně vykonanou práci u žen. Stále však ještě existují na světě společnosti, kde přetrvává ortodoxní patriarchát.

Prognózou dnešní rodiny je oslabení rodinných vazeb a ztráta prestiže mužské role v rodině. Musíme doufat, že zvítězí potřeba sounáležitosti člověka se svými blízkými a potřeba pocitu bezpečného domova.³

---

³) MATOUŠEK O.; *Rodina jako instituce a vztahová síť*; Sociologické nakladatelství; vydání 1.; 1993; ISBN 14-1580-901424-7-8; str.21-24;

Dnešní doba s sebou přináší oslabení tradičních hodnot, ke kterým patří i institut manželství. Proto vzrůstá vlivem rozvodů a dětí narozených mimo manželství i počet matek – samoživitelek. S tím se zvyšuje i nutnost poskytnout těmto ženám potřebnou pomoc. Pokud tuto pomoc nemůže zabezpečit širší rodiny, zůstává tato povinnost na straně státních institucí.

1.2 FUNKCE RODINY

Primárním smyslem rodiny je reprodukce, zachování lidstva. Rodina je považována za nukleární jednotku společnosti. Je primárním výchovným činitelem v životě dítěte, první sociální skupinou, se kterou se dítě setkává. V prvních letech dítěte rodina určuje psychický a duševní vývoj dítěte, snaží se vštípit dítěti svoje hodnotové schéma, jeho prostřednictvím předat své tradice dalším generacím. Rodiče nezajišťují pouze uspokojení základních potřeb dítěte, jako je výživa, základní životní podmínky, ale rodina pro dítě znamená zejména společnost blízkých lidí, kteří mu vyjadřují lásku a sounáležitost. Každý rodič bere své dítě jako cosi mimořádného, jedinečného. Nejprve představuje rodič pro dítě nekompromisní autoritu, později někoho, na koho se může obrátit s prosbou o radu nebo o pomoc. Svým chováním a svými názory rodiče utvářejí postoj dítěte v oblasti sociálních vztahů, partnerských vztahů, hodnotového žebříčku či jeho představy o budoucí kariéře a pracovním uplatnění.

Není to jen dítě, kdo si z rodiny odnáší nové poznatky, rodiče se naopak učí starat se o druhého člověka, vrací se do svého dětství a snaží se nečinit chyby, kterých se při výchově dopouštěli jeho rodiče. Rodiče a dítě tvoří dohromady domov, kde se člověk stává sám sebou. Členové rodiny mají pocit sounáležitosti, sdílejí spolu svoje radosti i starosti, společně řeší problémy, v případě nutnosti jsou schopni zmobilizovat své síly, být si navzájem oporou. Rodina představuje pro své členy klid, zázemí, bezpečí a sounáležitost. V rodině neustále probíhá komunikace, která je nezbytná k porozumění mezi členy, k upevňování životních postojů a k pochopení jednoho druhým. Dítě však vyžaduje od rodičů nepřetržitou péči a starost, bez ohledu na jejich vyčerpání, nemoc, či špatnou náladu. Rodiče musí flexibilně přizpůsobovat svůj život jak dítěti, tak jeden druhému. Své plány musí členové rodiny přizpůsobovat zájmům rodiny, nebo se jich zcela vzdát. Rodina tak nepřináší pouze radost, ale i starost o druhého.

Jak ve své knize *Rodina jako instituce a vztahová síť* uvádí O. Matoušek, rodina zastává určité hodnoty, řídí se svým individuálními etickými normami. Autor odkazuje na „*rodinný kodex*“ tak, jak jej zmiňuje D. Reiss ve své knize *Rodinný kodex a schopnost rodiny snášet těžkosti*. Jedná se vlastně o soubor zkušeností, ze kterých rodina čerpá v běžném životě. Tyto zkušenosti ovlivňují konání, způsob konání a správnost konání rodiny. Do tohoto kodexu můžeme zahrnout i rodinnou historii a předměty děděné z generace na generaci.⁴

Ve vztahu ke společnosti lze rodinu definovat jako „*systémový celek, který je schopný reprodukce svých základních podmínek*“. Rodina je dynamickým systémem, ve kterém se původní předpoklad vzniku mění na svůj výsledek, který je východiskem vzniku nové rodiny. V rámci společnosti rodinu chápeme jako společenský systém, který zabezpečuje primárně individuální a celospolečenské zájmy. Třetí determinantou je rodina jako strukturovaný systém, jehož náplní je vytváření příznivých životních podmínek pro své členy.

Nukleární rodina a její blízcí příbuzní tvoří rozšířenou rodinu. Pokud hovoříme o nukleární rodině, jedná se o rodinu tvořenou rodiči a alespoň jedním dítětem. V případě absence jednoho dospělého člena v nukleární rodině hovoříme o rodině neúplné.⁵

1.3 Neúplná rodina

Jak je již zmíněno výše, pod pojmem rodina si většinou představíme rodinu úplnou, ve které žije otec, matka a jedno či více dětí. *Skutečností je, že úplných rodin je v naší společnosti menšina, valná většina rodin je neúplných.*⁶

---

⁴) MATOUŠEK O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*, Sociologické nakladatelství, 1993, ISBN 80-901424-7-8, str. 21-24;

⁵) KRAUS B. et al., *Člověk – prostředí – výchova*, Paido, Brno; 2001, ISBN 80-7315-004-2, str. 78-79;

⁶) MATOUŠEK O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*, Sociologické nakladatelství, 1993, ISBN 80-901424-7-8, str. 39;

Neúplná rodina není pouze jevem současné společnosti, její existence se datuje již od nepaměti. Determinantů rozpadu rodiny je několik. Nejčastější příčinou vzniku neúplné rodiny je v dnešní společnosti rozvod manželů, o čemž vypovídají i statistická čísla. Ze statistických šetření v roce 2012 je zřejmé, že největší podíl 56,9 % samoživitelek tvoří ženy rozvedené. Svobodné matky se svými dětmi pak tvoří 18,8 % neúplných rodin a 16,9 % žen žijících v neúplné rodině jsou ovdovělé ženy.⁷

V minulosti bylo pro ženu složitější rodinu ekonomicky zabezpečit, veškeré své síly musela soustředit na obživu sebe a dítěte. Matka a dítě byly odkázány na pomoc charitativních spolků a okolí, které jim poskytovaly jak materiální pomoc ve formě sbírek oblečení nebo i potravin. Dívky z neúplných rodin pak odcházely do služby, chlapci pak do učení, aby byla zajištěna jejich výživa, případně bydlení. Tyto děti neměly možnost dalšího vzdělávání, protože prioritou jejich života byla nutnost obživy. Situace osamělých žen se změnila až s rozvojem emancipace, s bojem žen za právo na rovnoprávnost, na vzdělání a právo na práci, a tím na zajištění své vlastní ekonomické samostatnosti. V minulosti byla vdaná žena finančně závislá na svém manželovi a tím byla donucena strpět vše, co jí partnerský život přinesl, nemohla se svobodně rozhodnout a z neuspokojivého vztahu odejít. Dostupná zaměstnání jí poskytovala pouze malý výdělek, který neumožňoval ženě plnohodnotné uspokojování životních potřeb svých a svých dětí. Teprve ve 20. století společnost začala k ženám přistupovat jako k rovnocenným partnerům, kdy ženy mají stejná práva a povinnosti jako muži, jsou si s muži před zákonem rovni. Ani tato doba nezaručuje matkám život bez výše uvedených problémů, i když nejsou tak závažné jako v minulosti. Osamělá matka nese i nadále zodpovědnost za výchovu dítěte, za jeho komplexní rozvoj. Výchova dítěte je obecně závažným problémem, kterým se zabývá pedagogika, psychologie nebo sociologie, je závažným problémem i v rodinách, které fungují v řádném režimu. Výchova dítěte je o to náročnější, když výchova i finanční zabezpečení domácnosti spočívá pouze na jedné osobě, kterou je matka – samoživitelka. Materiální zabezpečení domácnosti, zabezpečení odpovídajících životních podmínek dítěte, zabírají matce většinu času, který nemůže v plné míře věnovat psychickému a

---

⁷) *Statistická ročenka České republiky*, CD ROM, Český statistický úřad, Praha, 2013, ISBN 978-80-250-1840-8,

duševnímu rozvoji dítěte. Tím může dojít k výchovným a pedagogickým problémům, které se v úplné rodině téměř nevyskytují.⁸

Neúplnou rodinu však nemůžeme jednoznačně analyzovat jako rodinu problémovou a sociálně potřebnou.⁹ Záleží na každé ze samozhivitelek, jak se se svou novou situací a novými rolemi v neúplné rodině vypořádá.

Nesmírně důležité, ale i složité je pro rodiče dítěti vysvětlit, proč jeho druhý rodič odešel. Ve většině případů je odchod zapříčiněn rozvodem manželů. Proto je nutné se věnovat hlavně této problematice. V době, kdy se manželství rozpadá, je dítě většinou přítomno hádkám mezi partnery, musí žít v napětí, které v takové rodině vzniká. Pro dítě je rozchod rodičů psychickým traumatem, s nímž se musí dlouhodobě vyrovnávat a jehož následky se můžou projevit bezprostředně po rozvodu nebo až v dospělém věku. Je zcela namístě dítě do situace citlivě zasvětit, vhodným způsobem mu sdělit pravdu. Rozlukou rodiny končí obdobní neklidu, scén a hádek. V tomto období rodiče zaměstnávají jejich osobní problémy. Dítě většinou stojí na okraji jejich zájmu. Rozvod manželství by měl být mezníkem mezi neklidnou situací v rodině, kdy i velmi malé dítě tuší, že se děje něco, co nechápe, a novým začátkem života. Dítěti není třeba situaci zeširoka vysvětlovat, spokojí se i s jednoduchou pravdou. Je schopno pochopit realitu už kolem třetího roku života. Jinak prožívá rozchod rodičů dítě v pubertě, kdy je mimořádně citlivé a prožívá intenzivně radostné i bolestné okamžiky života. Právě tehdy má rozpad rodiny na dítě fatální vliv. Dochází u něho ke změnám chování, může být více uzavřené, můžou se u něho objevit výchovné problémy. Může se stát, že si svoje místo hledá v partě, mezi vrstevníky, kde cítí, že je přijímáno. V ojedinělých případech své zoufalství může demonstrovat pokusem o sebevraždu. Je nanejvýš vhodné, aby se situací seznámil dítě rodič dříve, než se o to postará okolí nebo příbuzenstvo. Rodič, který s dítětem zůstává, se dostává do složité situace, neboť dítě vidí odcházejícího rodiče v jiném světle než matka nebo otec, s nímž zůstalo. Ocítá se v složité roli, musí se nejen vyrovnat se svými problémy, ale usnadnit dítěti vyrovnat se s nastolenou situací. Na rodiči, který zůstává, leží tíha odpovědnosti za

---

⁸) MÁROVÁ Z, MATĚJČEK Z., RADVANOVÁ S, *Výchova dětí v neúplné rodině*, státní pedagogické nakladatelství Praha., r. 1977, publikace č.74-0-230, str. 10-12;

⁹) JUNKOVÁ L a kol., *Sociální situace neúplné rodiny*; Československý výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Praha; 1975, str. 152;

celkovou výchovu a výživu dítěte, rodič, který nyní vidá své dítě pouze omezeně, má tendence s dítětem tuto dobu využít spíše pro zábavu, snaží se mu připravit bohatý program, nechce krátit tento čas povinnostmi. V každém případě je důležité, aby si rodič na dítě udělat čas, aby cítilo, že o něho má někdo zájem, že není samo, že si má komu postěžovat. Rodiče by se neměli před dítětem vzájemně hanit, nebo je „uplácet“ dary, nebo mu ulevovat od povinností. Pro většinu partnerů je rozchod natolik stresující událost, že se jen zřídka obejde bez hádek a očerňování. Manželé by se měli rozcházet s grácií, aby rozchod usnadnili jak sobě, tak i dětem. Dítě potřebuje oba rodiče, matku i otce, a to jak z důvodů citových, tak i pro jeho vývoj v dalším období. Ze strany rodičů je třeba v tomto období velký takt, diplomacie a hodně sil. Klidný průběh návštěv druhého rodiče nesmí narušovat žádné invektivy na adresu toho druhého. Tyto návštěvy by měly utužovat vztahy mezi rodičem a dítětem, nesmí být narušena autorita a citový vztah toho, kdo je hlavním vychovatelem.¹⁰

---

¹⁰⁾ MÁROVÁ Z, MATĚJČEK Z, RADVANOVÁ S., *Výchova dětí v neúplné rodině*, státní pedagogické nakladatelství Praha., r. 1977, publikace č. 74-0-230, str. 11-19;

2 SAMOŽIVITELKA

2.1 Role samoživitelky v rodině

Zkušenost s osamělým rodičovstvím, kdy vede domácnost jenom jedna osoba, mají ve většině případů ženy.

Osamělá žena zastává v rodině nejen tradiční ženské role, jakými jsou starost o domácnost a rodinu, ale musí se rámcově naučit i rolím mužským. Nejedná se pouze o vykonání „manuální mužské práce“ a o zabezpečení rodiny po materiální stránce, ale i o jeho výchovnou roli muže v životě dítěte.

Primárním úkolem rodiny tradiční i neúplné je plnit funkci:

- biologicko – reprodukční
- sociálně - ekonomickou
- socializačně - výchovnou
- sociálně - psychologickou.

*„Biologická funkce rodiny představuje jeden z nejsilnějších momentů poutajících ženu k sociální jednotce, kterou je rodina. Žena je rodinou více determinována než muž“.*¹¹ V současné době je mezi lidmi tolerována skutečnost, že se biologicko – reprodukční funkce rodiny uskutečňuje jak v rodině úplné, tak i v neúplné rodině, jak je tomu u svobodných matek.

*Sociálně ekonomická funkce rodině – je procesem každodenního materiálního zabezpečování člena rodiny potravou, bydlením, ošacením a obutím, vším, co jednotliví příslušníci rodiny potřebují ke své hmotné existenci.*¹² Při realizaci sociálně ekonomické role je samoživitelka oproti úplné rodině znevýhodněna již tím, že jediným výdělečně aktivním člověkem v rodině. Pokud je finanční situace samoživitelky neuspokojivá a její příjmy nedostačující, přichází na pomoc širší rodina. Někdy však pomoc rodiny není

---

¹¹) BAUEROVÁ J., BÁRTOVÁ E, *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, Tiskařské závody, Brno; str. 30-31,

¹²) BAUEROVÁ J., BÁRTOVÁ E, *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, Tiskařské závody, Brno, str. 35;

možná a matka je nucena obrátit se na pomoc státních institucí s žádostí o poskytnutí některé z formy sociálních dávek. Nejčastější dávkou je přídavek na dítě, přídavek na bydlení, a dále pomoc v hmotné nouzi. Je pravdou, že na tyto přídavky dosáhne pouze malé procento žadatelek z řad osamělých matek.

Uplatnění samoživitelky, jako pobíratelky jediného příjmu v rodině, je v pracovním procesu ovlivněno dosaženou kvalifikací. Samoživitelka má omezené možnosti, jak skloubit výkon povolání s péčí o rodinu. I v dnešní době jsou v odměňování práce muži a ženy výrazně rozdíly. Ženy obecně mají oproti mužům výrazně nižší příjmy ze zaměstnání (žena pobírá 25 % mzdy muže), což v případě samoživitelek citelně snižuje ekonomickou úroveň rodiny. Osamělé ženy nepocítují rozdíl v tom, zda žijí v úplné nebo neúplné rodině, ale jejich hodnotu na trhu práce devaluje jednak skutečnost, že vychovávají malé děti a jednak absence partnera, což zvyšuje riziko, že žena bude častěji nepřítomna v zaměstnání z důvodu péče o své nemocné dítě.¹³

*Obecně však platí, že problémy spojené s pracovní aktivitou samoživitelek nejsou příliš odlišné od těch, které mají ženy žijící v úplné rodině.*¹⁴

Sociálizačně – výchovná funkce rodiny je ovlivněna tím, že dítě ztratilo rozvodem elementární citovou jistotu, kterou pro ně představuje otec a matka a v níž se člověk začíná učit sociálnímu chování. Dítě se působením socializační – výchovné funkce rodičů připravuje na svůj vstup do praktického života. Rodiče svému dítěti předávají důležité informace, které zpracovává a které jsou základem, díky němuž je dítě schopno vstupovat do sociálních vztahů. Díky rodičům se dítě učí pravidlům fungování partnerských vztahů. V neúplné rodině může být narušena schopnost dítěte orientovat se ve světě dospělých a vytvářet své vlastní fungující partnerské vztahy.

Dalším z důležitých aspektů rodinné socializace je identifikace ve sféře pohlaví. Pro dítě je již od dětství důležité trávit čas v přítomnosti obou pohlaví. Pokud je v rodině přítomna pouze matka, může to pro ně v budoucnu znamenat problém s nesprávnou identifikací.

---

¹³) http://www.genderstudies.cz/download/samozivitelky_sendwichova.pdf;

¹⁴) JUNKOVÁ L a kol.. *Sociální situace neúplné rodiny*, Československý výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Praha., ISBN - 1975; str. 99;

Socializace rodiny je klíčová při osvojování sociálních rolí otce a matky, které se promítnou do budoucí rodiny dětí.¹⁵

Život dítěte pouze s matkou může znamenat sníženou schopnost socializace dítěte ve společnosti.

Sociálně – psychologická, nebo emoční funkce – budování a udržování specifického vřelého sociálního klimatu mezi členy rodiny, patří k nejtěžším úkolům rodiny. Jeho součástí je citová složka, upevňující vědomí sounáležitosti se sociální jednotkou, kde je každý člen akceptován, uznáván a hodnocen. Rodina pro jedince znamená jistotu, zázemí a pocit bezpečí. Tyto pocity mohou však být narušovány konfliktními situacemi v rodině, mezi něž patří i předrozvodové rozepře partnerů.¹⁶ Domov znamená pro dítě pocit jistoty, a pokud je tento pocit životní jistoty u dítěte narušen rozchodem partnerů, může to u něho v budoucnu vést k vážné životní újmě.¹⁷

2.2 Rozvedená matka

Nejsilnějším faktorem narůstajícího počtu matek – samoživitelek je vysoká míra rozvodovosti v České republice, kdy je rozvedeno každé druhé manželství. Principy fungování manželských svazků a role v rodině se ve společnosti stále mění, a tyto změny jsou také jedním z důvodů rozpadu manželství.

Aspekty rozvodu jsou právní, ale i sociální, ekonomické, rodičovské a psychické. Stabilita rodiny je rozpadem rodiny na dlouhou dobu narušena, jedná se o časový horizont dva až pět let. Psychická zátěž mívá za následek vznik neurózy a různých psychosomatických onemocnění. Rozvod patří mezi traumatizující záležitost, kterou více emočně prožívají ženy, ale i přesto je většinu návrhu na rozvod manželství podáno právě ženami. Ženy jsou konflikty v manželství více stresovány, jsou v rodině více citově zainteresovány jak muži, proto reagují na nepříznivou situaci návrhem na rozvod

---

¹⁵) KRAUS B., POLÁČKOVÁ V. et al., *Člověk – prostředí – výchova*, Paido; Brno, 2001, ISBN 80-7315-004-2, str. 82;

¹⁶) KRAUS B., POLÁČKOVÁ V. et al., *Člověk – prostředí – výchova*, Paido; Brno, 2001, ISBN 80-7315-004-2, str. 82-83;

¹⁷) MÁROVÁ Z., MATĚJČEK Z., RADVANO, VÁ S. *Výchova dětí v neúplné rodině*, státní pedagogické nakladatelství Praha., r. 1977, publikace č. 74-0-230, ;str. 11-19

manželství. Není možné objektivně zjistit, jaké jsou skutečné příčiny rozvratu manželství, u rozvodového řízení soud tyto příčiny nerozebírá příliš do hloubky. Případná nevěra většinou není důvodem rozvodu, je pouze vyústěním dalších partnerských neshod a dlouhodobého nepříznivého klimatu v manželství. Hlavním důvodem bývají dlouhodobé názorové rozepře. Předrozvodová etapa pak bývá poznamenána konflikty mezi rodiči a pokusy o usmíření. Pouze ojediněle se partneři dokážou rozejít v klidu a pokoji.

V případě rozhodování o výchově a výživě dítěte je přetrvávající praxí, že se dítě automaticky svěruje do péče matky. Ačkoliv otcům dítěte je vyměřena alimentační povinnost, mnohdy nestačí jako kompenzace platu druhého partnera. Žena obecně, tedy i samoživitelka nedosahuje stejných příjmů jako muž, jak jsem již zmiňovala výše. Vlivem rozvodu se tak matce s dítětem výrazně sníží jejich životní úroveň. U rodin samoživitelek tak vzniká reálné riziko chudoby.¹⁸

2.3 Svobodná matka

Novodobým trendem jsou děti narozené mimo manželství. Je nutné však odlišovat děti, které se narodily nesezdaným párům, žijících spolu, a matkám, které se rozhodly vychovávat dítě samy. Za samoživitelky lze považovat pouze ty matky, které žijí s dítětem samy v neplné rodině. V případě samoživitelek, které porodily dítě velmi mladé, lze usuzovat, že těhotenství bylo náhodné a neplánované, naopak u starších rodiček se jedná o ženy, které měly dlouhodobý vztah a narození potomka plánovaly.¹⁹

Bylo by chybou tvrdit, že se jedná z větší části pouze o svobodné matky, které zahájily éru mateřství mladé. Po roce 1990 došlo u rodiček dětí narozených mimo manželství k výraznému posunu v rozpětí věkového pásma od 20 do 30 let.²⁰

---

¹⁸) http://www.genderstudies.cz/download/samozivitelky_sendwichova.pdf;

¹⁹) MÁROVÁ Z, MATĚJČEK Z, S., RADVANOVÁ S., *Výchova dětí v neúplné rodině*, státní pedagogické nakladatelství Praha, publikace č. 74-0-230, str. 103-104;

²⁰) HAMPLOVÁ D. a kol., *Mimomanželská plodnost po roce 1989: sociální a ekonomické souvislosti*, Sociologický ústav AVČR, 2006, str. 11;

U obou zmíněných skupin by mohlo jít o snahu, jak přimět partnera k uzavření manželství. Jen malá část svobodných matek se opravdu rozhodla žít sama bez manžela a sama se postarat o své dítě. Rozhodnutí stát se svobodnou matkou s sebou nese i mnoho těžkostí. Ve srovnání s ženami žijícími v manželství je těhotenství komplikovanější, děti jsou více nemocné, a ekonomická situace u svobodných matek nebývá uspokojivá. Matky se cítí samy, vztahy mezi matkou a otcem dítěte jsou složité, mnohdy otec odmítá otcovství přiznat nebo platit výživné na své dítě.²¹

Pokud se tedy dítě narodilo mimo manželství, je nutné učinit některé z těchto právních kroků:

- přiznání otcovství souhlasným prohlášením rodičů na radnici. Tento právní krok lze učinit i v případě počatého, dosud nenarozeného dítěte;
- pokud by k souhlasnému prohlášení rodičů nedošlo, lze určení otcovství řešit i podáním žaloby. Za otce dítěte lze označit toho, kdo s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo od narození dítěte méně než 180 dní a více než 300 dní, tato skutečnost zakládá domněnku otcovství. V případě, že otec dítěte své otcovství stále popírá, soud přistoupí k určení otce na základě znaleckého posudku, pomocí vzorků DNA. Biologickému otci je pak rozsudkem soudu stanovena vyživovací povinnost k dítěti.
- svobodná matka má také právo žádat od otce příspěvek na výživu a úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím.
- do nákladů, které matka uplatňuje proti otci, nepatří náklady na pořízení výbavičky pro dítě, neboť se nejedná o osobní nárok ženy proti otci, ale o nárok dítěte, uplatňovaný vůči otci.

Ekonomická situace svobodné matky je jistě složitější než u vdané ženy. V prvních letech života dítěte je možné využít některou z forem sociální pomoci. Prvořadým příspěvkem všem matkám, tedy i svobodným matkám, je mateřský příspěvek.²²

---

²¹) MÁROVÁ Z, MATĚJČEK Z, S., RADVANOVÁ S., *Výchova dětí v neúplné rodině*, státní pedagogické nakladatelství Praha, publikace č. 74-0-230, str. 103-104;

²²) MÁROVÁ Z, MATĚJČEK Z, S., RADVANOVÁ S., *Výchova dětí v neúplné rodině*, státní pedagogické nakladatelství Praha, publikace č. 74-0-230, str. 115-118;

Pokud svobodná samoživitelka splní potřebná kritéria, může požádat i o poskytnutí příspěvku na bydlení, přídavku na dítě nebo příspěvku na dorovnání životního minima.²³ Tyto dávky nejsou určeny primárně svobodným matkám, ale všem občanům ve finanční nouzi.

V případě, že matky nechtějí, nebo nemůžou problémy spojené s výchovou a výživou dítěte řešit s otcem dítěte, můžou vyhledat pomoc u sociálních institucí. Sociální pomoc u nás však v současné době není příliš uspokojivá, neboť nezajišťuje pomoc ve všech směrech, ve kterých je třeba, tzn. pomoc psychologickou, bytovou a finanční.²⁴

2.4 Ovdovělá matka

Z hlediska fungování rodiny a výchovy dítěte, není rozdíl mezi rozvedenou ženou, svobodnou matkou a vdovou. Všechny vychovávají své dítě bez pomoci partnera. Život ovdovělé ženy ale má svá specifika.

Z výzkumné zprávy PhDr. Ivy Petrové „*Neúplné rodiny v současných společenských podmínkách*“ vyplývá, že ve většině případů ovdovělé ženy vyrůstaly v uspokojivém rodinném prostředí. Oproti tomu rozvedené ženy a svobodné matky se častěji setkaly v dětství ve své původní rodině s nepříznivými životními zkušenostmi. Tato skutečnost nemusí, ale může, ovlivňovat průběh jejich vlastního partnerského vztahu. Zatímco svobodné matky zahajují svůj mateřský život v nižším věku, u ovdovělých je tomu naopak. Jejich partnerský a rodičovský život začíná později, také se jeví jako stabilnější. Chování a rozhodování se blíží běžné populaci. Jsou také méně kritické ke své minulosti, k zahájení partnerského soužití a počátku mateřství než svobodné matky, a ženy rozvedené.²⁵

Smrt manžela znamená velkou psychickou zátěž pro ženu a její dítě, je nejzávažnějším stresorem v jejich životě. Ovdovělé ženy se se ztrátou partnera těžko vyrovnávají, svoji

---

²³) <http://www.mpsv.cz/cs/2>

²⁴) MÁROVÁ Z, MATĚJČEK Z, S., RADVANOVÁ S., *Výchova dětí v neúplné rodině*, státní pedagogické nakladatelství Praha, publikace č. 74-0-230, str. 103-104,

²⁵) PETROVÁ I., *Neúplné rodiny v současných společenských podmínkách, zpráva*, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí; 1997, Praha, str. 3-23;

životní situaci nesou hůře než ženy např. rozvedené, zhoršení životních atributů prožívají velice intenzivně. V mnoha případech ovdovělá žena volí svoji budoucnost bez dalšího partnera z důvodu, že absence muže zde není způsobena rozpadem vztahu a je proto nechtěná. Společnost přitom bere uzavření dalšího sňatku ovdovělé ženy za přirozené. Případný nový partner rodiče je přijímán pozitivně, nový vztah je považován za samozřejmý.

Nesmírně důležité, ale i složité je pro rodiče dítěti vysvětlit, proč jeho druhý rodič z rodiny odešel. Podle autorů knihy *Výchova dítěte v neúplné rodině* se zdá relativně nejjednodušší zasvětit dítě do vzniklé situace v případě, kdy rodinu zasáhne krutá skutečnost, že jeden rodič zemře. Zbýlý rodič a blízká rodina o zemřelém nemluví negativně, členy rodiny pojí společné vzpomínky na zemřelého. Problémy nejsou ani se stykem dítěte s prarodiči, tedy rodiči zemřelého, vztahy mezi nimi a vnukem se nepřetrhají a zůstávají součástí rodiny.²⁶

Finanční situaci stát kompenzuje vdovám – samoživitelkám přiznáním vdovského důchodu ve výši 50 % mzdy zemřelého manžela při péči o nezaopatřené dítě do 26 let věku (je to podmíněno studiem), dítě pak pobírá sirotčí důchod ve výši 40 % mzdy zemřelého otce do věku 26 let (příprava na budoucí povolání).²⁷

---

²⁶) MÁROVÁ Z, MATĚJČEK Z, S., RADVANOVÁ S., *Výchova dětí v neúplné rodině*, státní pedagogické nakladatelství Praha, publikace č. 74-0-230, str. 11-19;

²⁷) <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/zivotni-situace/obcan/vdovsky-duchod.htm>

3 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A JEJÍ VÝZNAM VE VZTAHU K SAMOŽIVITELKÁM

Sociální pedagogika v naší zemi nemá příliš dlouhou tradici. K jejímu rozvoji u nás došlo až v roce 1989. Jedná se o interdisciplinární pedagogickou disciplínu, ve které se integrují sociologické, pedagogické, psychologické poznatky i mnohé další poznatky ze společenských disciplín.

Sociální pedagogika „ se zaměřuje nejen na každodenní život jedince, analyzuje jeho životní situace, a navozuje změny v sociálním prostředí, napomáhající optimálnímu rozvoji osobnosti a minimalizující rozpor mezi jedincem a společností.“²⁸

Sociální pedagogika jako pedagogická disciplína se především zabývá sociálními aspekty vývoje a výchovy jedince se zaměřením na výchovné prostředí. Výchovným prostředím rozumíme školu, mimoškolní zařízení, společenské organizace a hnutí, vrstevnické skupiny, nebo volnočasové aktivity. Primárním výchovným prostředím je rodina, která je základním a nejdůležitějším činitelem výchovy dítěte.²⁹ Pod pojmem rodina si představíme malou sociální skupinu, která je tvořena otcem, matkou a nejméně jedním dítětem. Pokud se jedná o rodiny bez otce, je stabilita a funkce rodiny narušena, na ženě leží břímě odpovědnosti za výchovu a výživu dítěte a jeho zdravý rozvoj.

Zde by mohly být poznatky sociální pedagogiky nápomocny matce - samoživitelce při obnovování rovnováhy neúplné rodiny a tím k vytvoření nového optimálního výchovného prostředí.

---

²⁸) KRAUS B., POLÁČKOVÁ V. et al., *Člověk, prostředí, výchova*, K otázkám sociální pedagogiky. Paido, edice pedagogické literatury; Brno; 2000; ISBN 80-7315-004-2, str. 12;

²⁹) KRAUS B., POLÁČKOVÁ V. et al., *Člověk, prostředí, výchova*, K otázkám sociální pedagogiky, Paido, edice pedagogické literatury, Brno, 2000, ISBN 80-7315-004-2, str. 78;

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 POUŽITÉ METODY

Jako výzkumnou metodu pro svoji diplomovou práci jsem zvolila kvalitativní výzkum.

„Termín kvalitativní metodologie se vztahuje k výzkumným procedurám, které produkují deskriptivní data, psaná nebo mluvená slova lidí jejich pozorovatelné chování“³⁰

Výzkum jsem uskutečnila prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru. Jedná se o nejrozšířenější metodu interview. Semistrukturované interview vyžaduje oproti ostatním metodám interview, náročnější technickou přípravu. Tazatel si musí vytvořit schéma rozhovoru, které je specifikováno dotazy, které budeme respondentům pokládat. Je žádoucí zaměřovat pořadí okruhů podle potřeby, tak abychom od tazatele získali co nejvíce potřebných informací.³¹

K danému tématu jsem si tedy vytvořila určité schéma rozhovoru a definovala okruhy dotazů, vztahujících se k dané problematice. Ke každému okruhu jsem si připravila několik otázek. Nechala jsem dotázané volně vypovídat na dané téma, pouze jsem jim kladla doplňující otázky. Snažila jsem se respektovat individualitu jednotlivých respondentek, přizpůsobovala průběh rozhovoru podle dané situace a měnila pořadí otázek tak, aby rozhovor probíhal plynule a abych z jejich odpovědí vytěžila co nejvíce potřebných informací.

Realizaci výzkumu jsem většinou prováděla v neutrálním prostředí. Domnívala jsem se, že by domácí prostředí mohlo mít negativní vliv na odpovědi dotazovaných žen. Zdálo se mi, že v neutrálním prostředí se budou ženy se mnou cítit rovnocenné, ztratí ostych a jejich odpovědi budou hlubší a rozsáhlejší.

Otázky byly kladeny tak, abych dospěla k potřebným výsledkům umožňujícím porovnání postavení a možností jednotlivých žen – samoživitelek. Za kritéria jsem si zvolila: materiální zabezpečení samoživitelek, jejich postavení a možnosti v zaměstnání, vztahy mezi samoživitelkami a okolím, výchova a výchovné problémy, partnerský vztah, pocit

---

³⁰) DISMAN M., *Jak se vyrábí sociologická znalost*, Praha, Karolinum, 1993, ISBN 978-80-246-1966-8, str. 298;

³¹) MIOVSKÝ M., *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, Grada; 2006, ISBN 80-247-1362-4, str. 127,

diskriminace spojený s jejich společenským statusem a jejich subjektivní spokojenost se svým životem. Z těchto kritérií vychází analýza výsledků mého výzkumu v dané oblasti.

5 VÝZKUMNÝ VZOREK

Konkrétní skupinu samoživitelek jsem si zvolila pomocí metody záměrného výběru.

*Vyhledávání respondentů pomocí záměrného – účelového výběru představuje výběr zkoumaného vzorku na základě stanovených specifických kritérií.*³²

Vytvořila jsem si výzkumný soubor 7 samoživitelek. Lichý počet je vhodnější z hlediska vyhodnocení výsledků výzkumu. Dbala jsem na to, aby ženy pocházely jak z velkoměsta, z malého města, i z venkova. Věkový průměr zvolených žen je v rozmezí mezi 30 až 50 lety. Počet dětí u sledovaných žen byl 1 až 4 děti. Výzkumu se zúčastnily ženy se středoškolským vzděláním bez maturity, středoškolským vzděláním s maturitou a vysokoškolským vzděláním. Snažila jsem se, aby výzkumný vzorek byl dostatečně reprezentativní.³³

Protože jsem pracovala s velice citlivými informacemi, dbala jsem na anonymitu dotázaných žen. V práci nejsou uvedena skutečná jména dotázaných. Jména jim byla přidělena podle pořadí, ve kterém byly vedeny rozhovory, když první jméno začíná na A a ostatní jsou přidělována podle abecedy.

Adéla - 43 let, rozvedená, roce 2005 se odstěhovala od manžela, sama žije 9 let, rozvedená je 8 let, má vysokoškolské vzdělání, vedoucí laboratoře v soukromém ústavu, 1 syn, 19 let studuje soukromé gymnázium, žije ve městě v podnájmu.

Blanka, věk 44 let, rozvedená, sama žije necelý 1 rok, má vysokoškolské vzdělání, laborantka ve státní nemocnici, dvě děti ve věku 22 a 17 let, starší syn studuje střední strojírenskou průmyslovou školu – 4. ročník, mladší syn studuje střední školu se zaměřením na uměleckou fotografii, druhý ročník, starší syn bydlí s otcem na vesnici v rodinném domě, mladší bydlí s matkou ve velkoměstě v podnájmu.

---

³²) MIOVSKÝ M., *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, Grada; 2006, ISBN 80-247-1362-4, str. 135-137,

³³) MIOVSKÝ M., *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, Grada; 2006, ISBN 80-247-1362-4, str. 127,

Claudie, věk 50 let, svobodná matka, žije sama již více jak 15 let, střední vzdělání, bez zaměstnání, žije v okresním městě, má syna ve věku 15 let, 9. třída základní školy, oba bydlí ve vlastním bytě.

Denisa, věk 36 let, rozvedená, žije sama 2,5 roků, střední vzdělání, administrativní pracovnice, nyní dlouhodobě v pracovní neschopnosti, žije v okresním městě, syn ve stáří 9 roků, který navštěvuje základní školu, oba bydlí v podnájmu v bytě.

Ella – věk 49 let, vyučená kuchařka, vdova, sama žije 6 let, 2 děti, syn 22 let, dcera 25 let. Syn studuje nástavbu na střední obchodně-podnikatelské škole, má vystudované dva učební obory, a to opravář - mechanik a truhlář, dcera studovala obchodně-podnikatelskou školu s maturitou, pak vyšší odbornou školu – obor cestovní ruch, zde získala titul diplomovaného specialisty, a nyní pokračuje ve studiu podobného oboru na vyšší průmyslové škole, bydlí v panelovém domě, ve kterém vlastní byt.

Fanny – 35 let, svobodná, žila ve dvou nesezdaných partnerství, pokaždé 6 let, 4 děti - Pepík 10 let, Nikolka – 8 let, Lilince bude 5 let, Damiánkovi budou 3 roky (zde je nutné uvést vzhledem k počtu dětí jejich jména) , je vyučená jako kuchař – číšník, má rekvalifikaci na ošetřovatelku. Jako ošetřovatelka pracovala asi 2 nebo 3 roky v nemocnici, pak nastoupila na mateřskou dovolenou, po mateřské dovolené by se chtěla do zaměstnání vrátit, ale nemůže, protože nemocnice snižovala stavy zaměstnanců, v současné době je uchazečka o zaměstnání, žije i s dětmi v azylovém domě v okresním městě.

Gita - 43 let, sama s dětmi žije 5 let, 2 děti, dcera (21 let) se narodila z manželství s bývalým manželem, studuje vysokou školu a syn (9 let), je žákem základní školy, jeho otcem je bývalý partner, žena má vzdělání středoškolské, vlastní byt, který pronajímá a sama bydlí v podnájmu v panelovém domě.

Všechny ženy měly přiděleny nezletilé děti do své výhradní péče, pouze Denisa má syna ve střídavé péči. Zletilé děti žijí většinou s matkami. Adéla, Claudie a Denisa mají jedno dítě. Blanka, Ella a Gita mají děti dvě, když děti Gity mají rozdílného otce. Fanny má čtyři děti, dvě děti s prvním partnerem a dvě děti s druhým partnerem. Dotazované respondentky žijí v bytě, Claudie, Ella a Gita mají vlastní bydlení. Adéla, Blanka, Denisa a Gita bydlí v podnájmu, ale Gita vlastní byt, který pronajímá a sama bydlí v podnájmu.

Fanny žije s dětmi v azylovém domě.

6 VÝSLEDKY A INTERPRETACE VÝZKUMU

Na tomto místě bych ráda prezentovala výsledky svého malého výzkumu, který jsem uskutečnila podle předem stanovených kritérií tak, abych naplnila cíl své práce a nastínila možnosti matek samoživitelek a jejich postavení ve společnosti.

Prvním kritériem byla ekonomická situace a materiální zabezpečení samoživitelek.

Šetření ukázalo, že ekonomická situace samoživitelek sice není úplně uspokojivá, ale samy ženy ji zvládají nejčastěji s pomocí rodičů a rodiny vcelku dobře. Většina dotázaných samoživitelek je se svým životem spokojena, podvědomě cítí, že jsou ženy, které jsou na tom hůře. Většinou mají tyto ženy zajištěné bydlení. Důvodem toho bude fakt, že se nejedná o velmi mladé ženy, v roli samoživitelky se ocitly v období, kdy měly vybudované bytové zázemí a vlastní domácnost. Pouze jedna z žen musí přebývat s dětmi v azylovém domě, protože o svůj domov přišla v důsledku nehody. Také valná většina zkoumaných žen vlastní automobil, nebo má automobil k dispozici. Tři z žen jsou pobíratelky sociálních dávek, ostatní mají zaměstnání.

Jako prvním kritériem jsem se zabývala ekonomickou a materiální situací jednotlivých žen. Domnívám, se že důležitým atributem ovlivňujícím materiální a ekonomickou situaci oslovených žen je dosažené vzdělání a s tím související příjmy ze zaměstnání.

Adéla má vysokoškolské vzdělání. V současné době studuje doktorandské studium. I když je ambiciózní a jejím cílem v životě vždy bylo dosažení vysokoškolského titulu, primárním impulzem ke studiu na vysoké škole byl rozpad manželství. Ona sama uvádí toto: „Já jsem začala studovat 17 let po ukončení střední školy, tedy v 34 letech., Ve chvíli, kdy jsem věděla, že manželství se rozpadá, jsem se tak snažila řešit svoji finanční situaci. První dva roky se jednalo o placené studium, začínala jsem studovat nejprve obor pro pracující., Státnicovala jsem 37 letech. Díky tomu jsem si mohla dodělat další specializaci v oboru, což byla taková zkouška, která mě profesně vymezila. Protože mám tuto zkoušku, přešla jsem do soukromého centra, kde pracuji rok jako vedoucí. Studuji doktorandské studium, které jsem však přerušila, protože zpracovávám v zaměstnání jiná témata než dřív, takže ho nemůžu zatím dokončit, ale určitě se k němu vrátím.“

Adéla změnila několik let po rozvodu zaměstnání, ale tato změna nebyla způsobena změnou jejího rodinného stavu. V novém zaměstnání se jí zvýšil příjem, pobírá přes 30.000,- Kč čistého. Adéla ze svého platu splácí úvěr ze stavebního spoření, který si s bývalým manželem vzali na stavbu domu. Z částky 1.900,- Kč platí každý půlku. To ji vůbec nezatěžuje. Úvěr bude mít splacený příští rok.

Blanka má také vysokou školu, pracuje ve stejném oboru jako Adéla, ovšem ve státním sektoru. Její příjem je asi 20.000,- Kč čistého. Nemá žádný úvěr. Po majetkovém vypořádání s bývalým manželem ale bude splácet část úvěru, který si spolu vzali na stavbu rodinného domu. Domnívá se, že ji to příliš finančně nezatíží.

Claudie má středoškolské vzdělání a je dlouhodobě nezaměstnaná. Trvalé zaměstnání měla pouze před nastoupením na mateřskou dovolenou. Tehdy, dle jejích slov, byly její příjmy ze zaměstnání nadstandardní. Po mateřské dovolené se snažila najít si zaměstnání, ale to se jí podařilo pouze v období, když syn nastoupil do 1. třídy. Pracovala jako vedoucí jídelny ve škole. Byla to práce na dobu určitou, pracovala zde v období, kdy předchozí vedoucí byla na mateřské dovolené. Od té doby stále hledá nějaké zaměstnání. K tomu *Claudie* uvádí: „*Rodičům v době, kdy jsem ukončila mateřskou dovolenou, bylo již hodně let. Od toho se odvíjely možnosti mého pracovního zařazení. Chodila jsem po konkurzech, ale to mě sebevědomí nepřidalo. Myslím si, že dnes sehnat práci je otázkou známostí. Několikrát jsem byla přítomna toho, že byl do zaměstnání přijat někdo, kdo evidentně znal někoho z přijímací komise. Také se dnes klade důraz na nízký věk uchazeče. Stalo se mi, že se mě na konkurzu ptali, jestli vím, co je to internet. To mě bylo asi třicet let, cítila jsem se mladá. Já tyhle věci používám běžně. V továrně bych ale práci nepřijala, myslím si, že tam pracují lidé s jinou mentalitou než já, mají jiné zájmy, připadala bych si tam jako ve „slepčinci“.* To bych asi nevydržela.“ *Claudie* nemá žádné úvěry či půjčky.

Středoškolské vzdělání má i *Denisa*, která pobírá dlouhodobě nemocenské dávky. Dříve pracovala v administrativě ve státním sektoru, kde její příjem byl před onemocněním 15.000,- Kč čistého. Z důvodu její nemoci a probíhajících organizačních změn v zaměstnání byla přeřazena na jiné místo, kde pobírala 11.000,- Kč čistého. V současné době si vyřizuje invalidní důchod, neboť jí bylo závodním lékařem sděleno, že vzhledem k její diagnóze bipolární poruchy, nemůže své dosavadní povolání vykonávat. Ona sama je z toho smutná. Práce ji bavila, bavilo jí pomáhat lidem ve složité životní situaci. V

současnosti by byla ráda, kdyby jí byl přiznán plný invalidní důchod, to by pobírala 15.000,- Kč. Pokud ale dostane pouze částečný invalidní důchod, její finanční situace se zhorší. Chtěla by být zaměstnaná, přijala by i práci uklízečky, ale chtěla by do zaměstnání chodit, nejen kvůli výdělku, ale hlavně jí doma schází sociální kontakty, cítí se sama. Denisa nemá půjčky, protože si nemůže dovolit je splácet.

Gita pracuje také v administrativě a její příjem činí 15.000,- Kč čistého. Do zaměstnání nastoupila po rozvodu se svým manželem a je zde doposud. Nemá žádný úvěr, snaží se vyjít ze svých příjmů.

Ella a *Fanny* mají středoškolské vzdělání bez maturity.

Ella je vyučená kuchařka. Pracuje v soukromé firmě, jedná se o veřejné stravování. Je zaměstnaná jako pomocná síla, ale v pracovní smlouvě má uvedeno, že je zařazená na pozici uklízečky. Pobírá asi 12.000,- Kč čistého, někdy je to více, výše se řídí odměnami z příjmů bufetu. V současném zaměstnání byla ještě i v době před ovdověním. *Ella* splácí úvěr ze stavebního spoření, je to 3.000,- Kč, splátka je z jejího pohledu dost vysoká.

Fanny ukončila závěrečnou zkouškou učební oboru kuchař – číšník, později si udělala rekvalifikační kurz z ošetrovatelství. Dva nebo tři roky do mateřské dovolené pracovala v nemocnici jako ošetrovatelka. Nyní je na další mateřské dovolené a pobírá sociální dávky. Do současného zaměstnání se vrátit nemůže, z důvodu organizačních změn a vzhledem k tomu, že jako rozvedená může chodit pouze na ranní směny, nemůže v nemocnici pracovat.

Domnívám se, že možnosti získání a udržení zaměstnání se odvíjejí od dosaženého vzdělání samoživitelky, ale primární překážkou v získání práce je i osamělý život ženy s dítětem a s tím spojené problémy se zajištěním péče o dítě např. v případě nemoci. Ženy, které pracovaly v době, kdy se staly samoživitelkami, mají v zaměstnání stálou pracovní pozici, kterou odchod od manžela nijak neovlivnil. Pokud však samoživitelka usiluje o získání zaměstnání, je její situace na trhu práce složitá.

S problémy hledání zaměstnání osamělé matky má bohaté zkušenosti *Claudie*, která je svobodná matka: „*Při hledání práce mi jako jedna z hlavních otázek byla kladena otázka,*

jestli mám dítě a hlídání pro ně v případě nemoci. Když jsem na tuto otázku odmítla odpovědět, tak mě vyřadili z případných kandidátů na přijetí, když jsem odpověděla, dopadlo to stejně. Myslím si, že v manželství je to s hlídáním dítěte v době nemoci stejné, žena si tyto věci musí stejně zařídit sama, ale jako na svobodnou matku se na mě dívali jinak.“

Také Fanny má při hledání práce podobné zkušenosti. *„Když sháním práci, při pohovoru se mě zeptají na počet dětí, a díky tomu mám malé šance na přijetí. Já bych musela chodit pouze na ranní směnu, protože musím vyzvednout děti ze školy a ze školky. V případě nemoci dětí s nimi musím zůstat doma, protože nemá kdo mi je hlídat. Proto mě nikam nechtějí přijmout.“*

Vzhledem k absenci druhého platu v rodině, by měla být rodina zabezpečena ze strany sociálních institucí. Systém vyplácených dávek je nastaven tak, že na něj většina žen ze zkoumaného vzorku nemá nárok.

Adéla vzhledem ke svým příjmům o sociální dávky nežádala.

Blanka požádala o příspěvek na bydlení, který jí však nebyl přiznán. Jako důvod uvádí: *„Do mého současného bydliště jsem se stěhovala s tím, že tam budu mít trvalý pobyt. Ale jedná se o dům o jedné bytové jednotce, ve které je již trvale hlášena původní rodina. Z toho důvodu tam nemůžu být hlášena ještě já a moji synové, proto mi nebyl příspěvek na bydlení přiznán.“*

Claudie, jako svobodná matka, pobírá hned několik sociálních dávek. Pobírá přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a sociální příspěvek, je to asi 8.000,- Kč. Dále na svoji maminku pobírá 4.000,- Kč jako opatrovnický příspěvek. Ke své situaci uvádí: *„Dřív jsem na tom byla daleko hůř, protože firma, ve které jsem před mateřskou dovolenou pracovala, byla prodána novému majiteli, měla jsem problém s ukončením pracovního poměru a s vyměřením sociálních dávek. Předkládala jsem sice pracovní smlouvu a výplatní pásky, ale vzhledem k tomu, že mi neměl kdo potvrdit formulář pro sociálku, byly tyto doklady k ničemu. Byla jsem dost ve stresu. Měla jsem malé dítě a žádný příjem. Nakonec mi pomohlo právní oddělení úřadu práce. Sociální dávky mi vyměřili ve výši 60 % z minimální mzdy, což bylo asi 2.500,- Kč. Přitom, před nástupem na mateřskou, jsem měla nadstandardní plat. Tenkrát jsem měla štěstí, že jsem potkala kamarádku, která mi*

poradila, ať požádám o doplatek do životního minima a příspěvek na bydlení. Velmi mě deprimovaly dotazy na sociálce typu – kolik peněz mám v peněžence apod. Dvakrát jsem odsud odešla, protože na mě podobné dotazníky působily depresivně. Pro mě, která jsem si do té doby vydělávala, to bylo strašně ponižující. Také byly ponižující návštěvy sociálních pracovníků. Nakonec mě nouze donutila o sociální příspěvky si požádat.“

Denisa pobírá nemocenské dávky ve výši 11.000,- Kč. Je žadatelkou o invalidní důchod, pokud jí bude přiznán plný, bude pobírat, dle jejích informací, asi 15.000,- Kč, v případě částečného však jeho výše bude malá. Denisa uvádí: *„Žádné sociální dávky neberu, započítává se tam moje předchozí mzda, takže na ně nedosáhnu. Na příspěvek na bydlení nemám nárok, protože bydlím v podnájmu, kde nemám trvalý pobyt. Zdá se mi to nespravedlivé, protože kdybych vlastnila byt, platila bych pouze inkaso a služby spojené s bydlením, byla bych na tom lépe a na příspěvek bych dosáhla“.*

Relativně dobře je na tom s pobíráním sociálních dávek *Ella*, která je vdova. Pobírá vdovský důchod ve výši 50 % mzdy manžela, což je asi 6.000,- Kč. Každé z dětí pobírá sirotčí důchod, který činí asi 5.000,- Kč. Ona sama k tomu uvádí: *„Kdybych neměla tyto peníze, nemohla bych si dovolit to, co si teď dovolit můžu. Myslím si, že moje finanční situace je dobrá, ale mám strach z budoucnosti. Až děti dostudují, nebudou už pobírat sirotčí důchod, a kdyby nesehnaly práci, bude naše situace špatná. Já také přestanu pobírat vdovský důchod, i když jsem slyšela, že pokud bude syn studovat do mých 50 let (to bude za 1 rok), důchod mi zůstane. On by už chtěl vydělávat, ale já dělám všechno proto, aby ve škole zůstal. Už má vystudované 2 učební obory a nyní si dodělává maturitu.“*

Asi v nejsložitější finanční situaci se nachází *Fanny*. Ta je pobíratelkou různých sociálních dávek, ale její finanční situace se jí zdá přesto tíživá. Pobírá příspěvek na bydlení, mateřský příspěvek, příspěvek na živobytí, rodinné přídatky na 4 děti. Stát jí doplácí do životního minima asi 2.700,- Kč.

Gita, stejně jako například Denisa, si požádala o sociální příspěvky. Z její výpovědi cituji: *„Moje dcera pobírá sirotčí důchod, neboť její biologický otec zemřel. Je to asi 40 %, přibližně částka 4.000,- Kč a je to vypočítané z nějakého starého příjmu mého muže, než odjel do Anglie. Zemřel po našem rozvodu, takže já vdovský důchod nepobírám. Sociální dávky, přídatky na děti ani nic jiného neberu, údajně mě to nevychází. Mám to nějak úplně na hranici, to že na to nemám nárok. Kdybych měla o trošku míň peněz tak, by mi to možná*

vyšlo, ale takhle nemám nárok. Do příjmů se mi totiž započítává i sirotčí důchod dcery a výživné pro syna.“

Je zajímavé, že sociální dávky nekopírují druh bydlení matek. Matky, které mají byt v soukromém vlastnictví, pobírají příspěvek na bydlení, zatímco matky, které nevlastní žádnou nemovitost, na tyto dávky nemají nárok. Relativně dobře zajištěná ze strany sociálních institucí je vdova. Nejhůře pokrývají sociální dávky náklady na živobytí matku, která je žadatelka o práci, má zajištěné bydlení v azylovém domě a živí 4 děti.

Ke své situaci v bydlení jednotlivé respondentky uvádí následující:

Adéla žije v nájmu v bytě 2+1. „Za byt jsem zaplatila zálohu ve výši 400.000,- Kč, tenkrát se to ještě tak dělalo. Bohužel to jsou peníze, které již nikdy nevidím. Považuji je za peníze, které jsem investovala do ničeho, už se k nim nedostanu. Na druhou stranu bydlím v centru velkoměsta a nájemné platím 9.500,- Kč i s inkasem, ale to je v důsledku té zálohy. Ty peníze jsem zaplatila z majetkového vyrovnání s bývalým manželem. Za doby manželství jsme postavili dům, který jsme pak prodali, a já dostala půlku peněz. Tu svoji polovinu jsem pak mohla vynaložit na své nové bydlení. Nebylo to na to, abych si pořídila své vlastní bydlení, tak jsem to řešila takto. Byt je velký 2,5 +1, což mě a synovi úplně stačí. Já jsem se v té době snažila myslet hodně ekonomicky, abych to všechno utáhla. Možná bych si mohla pořídít lepší byt, ale tento nám úplně stačí. Byt jsem si postupně zařídila, mám v něm všechno, co potřebujeme a líbí se mi zde.“

Blanka bydlí v podnájmu, za který vynakládá 2/3 svého platu. Jak je již výše uvedeno, nemá zde trvalý pobyt, a díky této skutečnosti nepobírá příspěvek na bydlení. Svou situaci dokresluje: „Zřízení trvalého pobytu v současném bydlišti mě stálo velké úsilí. Musela jsem si např. přehlásit svoz odpadu, auto a také příspěvky na psa, a pak to k ničemu nebylo. Za odpad a psa teď platím samozřejmě víc, protože jsem se přestěhovala z vesnice do velkoměsta. V bytě máme ještě 3 papoušky a již zmíněného psa-fenu. Ta to přestěhování nesla těžce, ale zvykla si, je ráda, že je s námi. Muž ji stejně neměla rád, dokonce ji i fyzicky napadl, protože se mu zdálo, že dělá nepořádek. Přestěhovala jsem se jenom s osobními věcmi. Nábytek a zařízení zůstaly v původním bydlišti. V novém bytě toho moc nepotřebuji, nějaké postele tam byly, já jsem si postel pořídila v IKEA. Když jsem se rozhodla odejít od manžela, tak jsem si nakoupila nějaké věci, třeba talíře po jednom nebo

přibory. Nechtěla jsem tyto věci mít doma u manžela, takže jsem je vozila v autě. Všechno potřebné jsem měla v autě nebo v práci. Moc toho nebylo, celkem asi za 1.000,- Kč. V novém bytě se cítíme s dětmi dobře, nic nám neschází“.

Claudie bydlí ve vlastním bytě 2+1. Byt si pořídila sama ještě před narozením dítěte z vlastních prostředků. V té době se, podle svých slov, měla „dobře“. Za byt nedluží žádné peníze. Na bydlení dostává příspěvek. Byt má zařízený také z vlastních prostředků. Se svým bydlením je spokojená.

Jak jsem výše zmínila, *Denisa* bydlí v podnájmu, kde nemá trvalý pobyt. Za bydlení platí 1x ročně nájemné ve výši 36.000,- Kč, proto si odkládá měsíčně 3.000,- Kč. Když zaplatí inkaso a odloží si na nájem, nic jí nezůstane. Dříve měla naspořeno na stavebním spoření 120.000,- Kč, ale stavební spoření vypověděla a z toho nyní žije.

Ella si pořídila a zařídila byt ještě za života svého manžela. Má byt v osobním vlastnictví. Splácí úvěr ze stavebního spoření, měsíčně 3.000,- Kč. Tato částka je pro ni celkem vysoká, ale příští rok bude mít byt splacený. Děti jí na splácení přispěly částkou, kterou získaly dědictvím po svém dědečkovi, každé dítě složilo částku asi 3000,- Kč. Platí ještě inkaso a služby spojené s užíváním bytu, přibližně ve výši přes 6.000,- Kč. S bydlením je spokojená.

Nejhorší bytovou i celkovou životní situaci jsem zaznamenala u *Fanny*. Svoje vlastní bydlení nikdy neměla. Dříve *Fanny* žila se svými rodiči a sestrami v domku, který si opravili. Asi 14 dní poté, co opravený domek začali užívat, došlo k výbuchu plynu. Tatínek při této nehodě zahynul a maminka utrpěla popáleniny. Musely se sestrami řešit svoji bytovou situaci. Sestry bydlí v podnájmu, každá v jiném městě, jedna u sebe má maminku. *Fanny* pobývá s dětmi v azylových domech. Protože zde může být jenom rok, často se stěhují. Za azylový dům, ve kterém nyní bydlí, platí 6.000,- Kč měsíčně. Má zde jednu místnost, kde s dětmi spí, společnou kuchyň, kde má svoji skříňku. Sociální zařízení je společné pro všechny. Může si zde uvařit a vyprat pro děti. Dříve bydlela například v azylovém domě v Táboře. Tam hradila 9.000,- Kč měsíčně, ale měla garsonku. Jako výhodu bydlení v současném azylovém domě uvádí: „*Tady je dobré, že návštěvy zde můžou být do šesti hodin, můžou se zde s námi najíst, dát si kafe. To v azylu v Táboře to absolutně nešlo, tam byly návštěvy zakázané, muselo se sedět před ubytovnou. Děckám se v azylu líbí, berou to jako že jsou někde na táboře nebo na dovolené“* Do budoucna by

chtěla podmínky bydlení pro svoji rodinu zlepšit. Fanny několikrát žádala o samostatný byt, který poskytuje zájemcům azylový dům, ale nebyla vybrána. Při hledání podnájmu se jí jeví jako největší překážka to, že nikdo nechce pronajmout byt ženě se čtyřmi dětmi.“

Gitina bytová situace je dobrá. Má byt v osobním vlastnictví, který však pronajímá. Byt si pořídila ještě v době, kdy byla vdaná. Byt byl pro ni a její dvě děti příliš malý. Nyní všichni bydlí v pronájmu. V blízké době by chtěla svůj byt prodat a pořídít rodině vlastní bydlení. Něco má na koupi našetřeno, něco snad dostane od otce svého syna jako vypořádání z prodeje domu, který spolu postavili. Dnes je ale se svým současným bydlením spokojená.

Z výpovědí jednotlivých respondentek je zřejmé, že lepší pozici ohledně bydlení mají ženy, které v době, kdy se z nich staly samoživitelky, již měly vyřešené bydlení formou vlastnictví nějaké nemovitosti. Mají tak finanční prostředky na svoje další bydlení, nebo zůstávají ve svém původním bydlišti. Většina žen je se svým bydlením spokojená.

Rozdíly mezi jednotlivými ženami jsou i ve vlastnictví movitých věcí, finančně náročných na pořízení, například osobního automobilu. Automobil vlastní *Adéla*, která si auto koupila od své přítelkyně, jednalo se o ojetý vůz. Část peněz za automobil měla našetřeno, také jí půjčili rodiče, kterým část peněz ještě dluží. Dluh však pro ni není žádným problémem, může ho splatit do půl roku, aniž by to zatížilo její rozpočet. *Blanka* také vlastní osobní automobil, který byl částečně zaplacen za trvání manželství a zbytek leasingu si splácí sama. *Claudie* si svoje auto, dle jejího sdělení, uhradila ze svých našetřených prostředků, platila ho hotově. Automobil si pořídila v době, kdy pobírala pouze sociální dávky, což je až neuvěřitelně. V rodině *Elly* automobil vlastní její syn, který si na něj vydělal na brigádě. Vzhledem k tomu, že syn studuje, většinu nákladů na provoz a údržbu automobilu hradí *Ella*. *Denisa* a *Fanny* automobil nevlastní. *Gita* vlastní svůj osobní automobil, který si koupila po rozvodu manželství, aby zajistila fungování rodiny. Na tento automobil jí přispěli rodiče nenávratnou půjčkou. Je patrné, že náklady na pořízení automobilu jsou pro většinu žen z této skupiny únosné.

Dotázané samoživitelky většinou vlastní automobil. Pokud potřebovaly na nákup vozu hotovost, často jim pomohli jejich rodiče bezúročnou návratnou nebo nenávratnou půjčkou.

Dalším větším výdajem rodin bývají i náklady na dovolenou a zájmové činnosti samoživitelů.

Adéla jezdí na dovolenou 1x za rok. K moři nebo do zahraničí jezdí tak 1x za dva roky. I když jede s přítelem, dovolenou si hradí sama. Pokud je nutné mít s sebou nějaké speciální vybavení, půjčí si ho většinou od známých. Syn s ní už na dovolenou nechce jezdit, protože je dospělý. Poslední společnou dovolenou strávili se synem na zážitkovém výletě v Amsterdamu. Tento zájezd si přál její syn jako dárek k 18. narozeninám. Poté prohlásil, že již nikdy s matkou na dovolenou nepojede. Adéla se do zahraniční dostane pracovně i 2x za rok.

V běžném roce svůj volný čas tráví vařením a pečením, což jsou finančně nenáročné koníčky. Chodila však i do posilovny a na squash, nyní se přihlásila na jógu. Výdaje spojené s volným časem pro ni nejsou zatěžující.

Pro *Blanku* je dovolená, koníčkem a současně i možností přivýdělků. Baví ji turistika, jezdí často po horách a pod stan. Dokonce začala dělat pro cestovní kancelář průvodkyni. K financování své dovolené uvádí: „*Jako průvodkyně dostávám odměnu, takže za své koníčky spíš peníze беру, než abych si je platila.*“ *Průvodkyni dělám v rámci své dovolené na zotavenou.*

Claudie jezdí se synem na dovolenou na Slovensko, kde to má ráda. To je finančně únosná dovolená pro ni i pro syna. Ve svém volném čase chodí cvičit, teď zrovna nechodí. Chodí také plavat. Často a ráda jezdí na kole. Tyto koníčky jsou pro ni celkem finančně nákladné.

Denisa byla na dovolené po svém prvním dlouhodobém onemocnění. Dovolenu si objednala v době, kdy chodila do zaměstnání a mohla si našetřit potřebné peníze. Za dovolenou pro sebe a syna zaplatila 15.000,- Kč. Bohužel pak onemocněla a byla dlouhou dobu doma. K moři chtěla odjet po návratu z nemocenské. V zaměstnání to však nebylo přijato ze strany vedení dobře, ale pro ni to znamenalo vynaložené peníze, které by se jí v případě zrušení nevrátily. Byla to pro ni nezanedbatelná částka. Nyní na dovolenou nepojede, protože na to nemá prostředky.

Denisa ráda maluje na hedvábí, materiál má ještě z doby manželství. Ráda by chodila například na jógu, ale to pro ni znamená značný finanční výdaj.

Ella byla loni poprvé na dovolené u moře. Jela autobusem s kamarádkou a dalšími lidmi. Vůbec se jí tam nelíbilo. Místo pobytu bylo na ostrově, nelíbilo se jí, že je izolovaná od okolních měst. Ella uvádí: „Nebylo tam co dělat. Chodily jsme s kamarádkou spát už v osm hodin. Doprava autobusem byla strašná. Moře bylo studené. Za dovolenou jsem zaplatila 15.000,- Kč. Letos si dovolenu nemůžu dovolit, ale vůbec mi to nevadí. Pojedu, jako již častokrát, někam na chatu známých.“

Ellinou zábavou je cvičení a jízda na kole. Nejedná se o nákladné koníčky. Ráda jde na kávu, posedět s kolegyněmi ze zaměstnání do kavárny.

Finanční situace Fanny je opravdu špatná. Stará se o čtyři děti a proto nemá čas ani prostředky na své koníčky. Někdy se sejde s kamarádkou, promluví si, někdy si uvaří kávu.

Když jí vyjdou finance, jede s dětmi na dovolenou za sestrami a matkou. Obě cesty jí však přijdou na 2.000,- Kč za celou rodinu, takže může jezdit jen občas. Ráda by navštěvovala matku a sestry častěji.

Dovolenou tráví Gita v Čechách, jezdí dětmi na dovolenou pouze na kratší dobu, na zahraniční pobyt nemá peníze.

Několik let chodila na jógu a momentálně v tom chce pokračovat. Když je možnost, zabývá se tvořivými pracemi, jako třeba plstěním z vlny, nebo pletením pedigu. Hodně těchto koníčků provozuje společně s kamarádkami. Nejedná se o finančně nákladné činnosti.

Na základě výpovědí zkoumaných žen vyplývá, že většina z nich nemá vysoké náklady spojené s dovolenou. Cesta do zahraničí znamená pro ženy značné finanční zatížení. Na takovou dovolenou jezdí pouze zřídka.

Mezi neoblíbenější koníčky žen patří ruční práce, jízda na kole nebo cvičení. Ženy si vybírají raději finančně nenáročné koníčky.

Druhým okruhem mého zkoumání byl dopad odchodu otce z rodiny na výchovu dětí, a vztah dětí a jejich otce.

„Po našem rozchodu otec synovi moc nechyběl, uvádí Adéla. Bývalý manžel nebyval moc doma. V době rozchodu jsem na synovi nepozorovala, že by byl deprimovaný, někdy byl smutný. My jsme se s bývalým manželem před synem nehádali, hádky probíhaly v autě cestou do práce. Když byl syn větší, říkal, že nás slyšel. Jednou byl přítomen toho, když mě bývalý manžel napadl a rozbil nábytek v pokoji, syn o tom nemluví, ale myslím, že si to pamatuje. Výchovné problémy se synem byly, byl neposedný, neposlušal. To bylo spíše způsobeno jeho hyperaktivitou než rozvodem. Asi rok po rozvodu chodil na původní základní školu v místě tehdejšího bydliště. Když přešel sem, do velkoměsta, situace se zhoršila. Syn byl našťvaný, že jsem ho přestěhovala z vesnice do města. Báł se, že zabloudí, že ho něco zajede, že přeje tramvaji zastávku, a podobně. Trvalo to tak půl roku. V současné době je rád, že žijeme zde. Bylo to s ním ze začátku těžké, ale zvykl si. Je introvert a diagnostikovali mu ADHD, myslím, že s tím souvisí těžkosti spojené s přestěhováním. Nemá rád změny. Myslím, že spolu máme hezký vztah, hodně spolu mluvíme. V pubertě sice kouřil, měl výchovné problémy ve škole, ale nějak jsme to přečkali. V té době ho nezvládaly učitelky ve škole, on sebe taky nezvládal a já jsem ho také nezvládala. To se týká období, kdy byl na základní škole. Nyní je na střední. Původně si přál studovat strojírenskou průmyslovku, ale je dyslektik a dysgrafik a tak měl ve škole těžkosti. Propadl z fyziky. Nyní chodí na soukromé specializované gymnázium pro osoby s poruchami učení nebo s tělesným handicapem. Je to soukromé gymnázium, úroveň výuky však není moc vysoká. Syn se sice neučí, ale nemá problém ročník dokončit. Výsledky nemá nic moc. Škola ho nebaví. Určitě jsem však u něho nezažila po rozvodu nějaký zlom k horšímu. V současné době jsem mu přestala dávat z výchovných důvodů kapesné. Rozešel se se svojí slečnou a přestal chodit do školy. Vysvětlila jsem mu, že má doma všechno co potřebuje, dostává peníze od svého otce, takže ode mě již dostávat nic nebude. Samozřejmě když potřebuje tak 300,- Kč měsíčně, tak mu je dám. Sice říká, že mi je vrátí, ale nevrátí a já mlčím. Snažím se, aby mi syn všechno říkal, nemám ráda zákazy. Moje matka mi všechno zakazovala a to vedlo jenom k tomu, abych jí lhala a podváděla ji.“

Blanka již má děti dospělé. Nepozorovala, že by se synů nějak dotklo, že odešla z domova. Žádné emoce nedávali najevo. Starší syn říká, že je to záležitost rodičů. Tváří se, že se ho to netýká, podle matky to není žádná póza, on to tak má. To mladší syn je více citově založený, ale je uzavřený, jestli ho rozvod trápí, tak to neřekne. Rozhodně tím, že se s matkou odstěhovali, netrpí. S bývalým manželem se snaží jeden o druhém mluvit dobře. Dále Blanka uvádí: „Vždycky jsem měla se syny hezký vztah. Manžel býval málo doma. Se

syny jsme řešili všechno spolu, bez tatínka. Můj mladší syn otce nějak nepostrádá, spíš já postrádám staršího syna, který zůstal v domě otce. Zůstal tam proto, že tam má dílnu a kamarády. Já sice nejsem moc mateřský typ, ale nepřítomnost syna mě chybí. Když se sejdem všichni tři, tak je to moc fajn. Toto zažívám se syny až po rozvodu.

Výchovné problémy se syny nemám. Starší syn je moc šikovný, chybí mu ale sebevědomí, protože ho jeho otec neustále kritizoval. Ve škole je starší syn nejlepší. Oba chlapci mají stabilní výsledky ve škole, vůbec se jim po rozvodu nezhoršily. Staršímu synovi diagnostikovali Tourettův syndrom, ale to se v pubertě zlepšilo, teď to na něm poznám jenom já, cizí člověk si toho nevšimne. Jediné co ho trápí je skutečnost, že nemá žádný citový vztah s dívkou. Mladší syn se dobře neučí, ale on to tak prostě má. Ke zhoršení po rozvodu nedošlo.“

Syn Claudie chodí do 9. třídy, letos půjde na gymnázium. Má vyznamenání. Ve škole je šikovný. Je to bezproblémový kluk. Claudie svého syna hodnotí takto: „Syn nemá žádný problém s tím, že jsme sami. Je skromný. Tátu nikdy nepoznal, ani se na něj neptá. Já mu dělám matku i otce, všechny mužské zkušenosti mu však nemůžu předat. Možná i proto nikdy neměl žádné chlapské koníčky. Už teď vím, že není manuálně nadaný, rukama se asi živit nemůže. Mezi mnou a synem je kamarádský vztah. Nikdy jsme spolu neměli problémy. Už je v pubertě, ale je z klidnějších, takže se to u něj moc neprojevuje. Já mám velké štěstí, že je takový. Opravdu spolu máme nadstandardní vztah. I když nemáme doma pevnou mužskou ruku, syn má vštípená pevná pravidla chování, která nepřekročí. Já na něj moc nezvyšuji hlas, ani jsem ho fyzicky netrestala. Jako trest používám zákazy. O tom, jaký je, svědčí to, že mi třeba pomáhá s péčí o mou nemocnou maminku. Je schopen jí pomoci nakrmit a pomůže jí přejít z místnosti do místnosti.

Denisa mluví o svém synovi takto: „Syn je moc hodný. Otec mu neschází, máme syna ve střídavé péči. Za trvání manželství na něho nebyl zvyklý, bývalý manžel pracoval mimo město, nebyl doma. Já jsem pro syna byla mámou i tátou. Nejsou s ním žádné výchovné problémy. Myslím, že syn byl z toho, co se dělo v době mého rozchodu s partnerem smutný. Otec mu však nescházel. Teď, když je s ním pravidelně, je pro něho táta „nejlepší možná“. Náš rozvod se na synových výsledcích ve škole nijak neprojevil, teprve začínal chodit do školy. Je chytrý, ale je dysgrafik, nejde mu psaní. Máme výbornou paní učitelku, bere jeho

poruchu tak, jak je, spíš vyzvedne u syna jeho klady. Syn se doma do školy nepřipravuje, učení mu jde samo.“

Dětem *Elly*, v době, kdy ovdověla, bylo 15 a 18 let. Ani v této době neměla s dětmi žádné výchovné problémy. Spíš se domnívá, že je neštěstí semklo. Syn byl tehdy v pubertě, měla strach, že bude dělat nějaké „lumpárny“. Otec samozřejmě dětem chybí, dcera se s jeho smrtí vyrovnávala dlouho, tak tři čtyři roky. Jako každá dcera byla jeho oblíbenec. Před smrtí manžela ale spolu měli spory ohledně dalšího studia dcery. Dcera chtěla studovat a on jí říkal, že na to nestačí. Ella sděluje: „*Nemyslím si, že by se smrt manžela nějak projevila u dětí, například v prospěchu ve škole, myslím si, že výsledky byly stejné. Samozřejmě děti byly smutné. Na jejich chování se to však negativně neprojevilo“*.

Fanny má děti ještě malé. Nejstarší syn chodí do 4. třídy a prospěch má dobrý. Dcera letos začala chodit do 1. třídy. Mladší dcera půjde v září do školky a nejmladší Damián je s matkou doma. Děti jsou hodné, nezlobí. Matce pomáhají v rámci svých možností. Nemají žádné výchovné problémy. Odchody partnerů je nějak nepoznamenaly, jsou ještě malé. Úkoly do školy s dětmi píše matka, do azylového domu dochází paní učitelka, které dle potřeby děti doučuje.

Gitiny děti mají každý jiného otce. Dcera se narodila z manželství, syn se narodil ze vztahu s přítelem. Dcera na svého biologického otce moc zvyklá nebyla, rodiče se rozvedli, když ještě byla malá. Když se pak přistěhoval do rodiny nový partner matky, přibrala ho jako svého tátu. Protože s rodinou byl dlouhý čas, vychovával dceru on. Odchod partnera z rodiny popisuje Gita takto: „*Děti byly z mého rozchodu s partnerem špatné. Byly smutné. Syn chodil do školky, u něho nemohlo dojít k nějakému zhoršení prospěchu. Když jsem se ptala učitelky, jak náš rozchod vnímá, říkala, že na něm nějaké velké změny nepozoruje. Dceři bylo v té době 17 let, měla těžké období, ona to nesla hůř než syn. V té době zemřel i její biologický otec, takže ona prožívala dvojnásobnou ztrátu. Její biologický otec žil v Anglii, stýkala se s ním minimálně, ale dost si telefonovali. S mým přítelem si dcera rozuměla, stýkají se dál. Někdy si ji bere i na dovolenou. Občas jdou na kávu. Její výsledky ve škole se nezhoršily, ale jako máma jsem pozorovala, že ten odchod nesla těžce. V té době, kdy došlo k rozchodu s přítelem, tak vztah mezi mnou a dcerou nebyl nejlepší, asi to bylo dáno téma okolnostma. Teď se to změnilo, máme vztah výborný. To, že jsem zůstala s dětmi sama, nás semklo, víc si rozumíme. Přítel, když jsme spolu žili, byl stále v práci,*

nebo na stavbě, nebo s kamarády, takže se synovi tolik nevěnoval. Nyní se mu věnuje daleko intenzivněji.

Respondentky většinou nepozorovaly, že by děti měly po jejich rozchodu s partnerem výrazné výchovné problémy, nebo problémy ve škole. Je samozřejmé, že děti byly z rozpadu vztahu smutné, určitě je to trápilo, ale neprojevalo se to zhoršením chování nebo zhoršením prospěchu. Spíš samoživitelky uvádí, že je s dětmi osamění semklo.

Další okruh mého šetření se dotýkal ztráty partnera, rozpadu vztah a navázání nových vztahů. Kontaktované ženy byly rozvedené, jedna z žen byla svobodná matka, jedna z žen ovdověla a jedna z žen žila dříve v nesezdaném partnerství.

Adéla patří k nejpočetnější skupině samoživitelek, kterou je skupina rozvedených žen. Sama žije již 9 let, 8 let je rozvedená. Žádost o rozvod podala ona. Jako příčinu rozvodu uvádí, že ona chtěla početnou rodinu, alespoň tři děti a bývalý manžel děti nechtěl. Vyústilo to v to, že s ní neměl tři roky intimní styk. Jeho nechut' mít další děti, byl hlavní důvod rozpadu manželství a také skutečnost, že s manželem a synem bydleli na vesnici, v domě jeho matky. Chtěla bydlet samostatně, společné bydlení pro ni bylo náročné. Adéla: „Vztah jsem se snažila zachránit tím, že jsme začali s manželem stavět vlastní dům, ale naše manželství bylo natolik narušeno, že nešlo zachránit. Také jsem si říkala, že když odejdu včas, můžu mít ještě nějaké děti. To se mi nepodařilo. Rozhodně za svým odchodem nebyl žádný jiný vztah. Svůj odchod jsem dlouho plánovala, takže pro mě byl lehký. Já jsem svého odchodu nikdy nelitovala, ani když jsem byla v materiální nouzi. Rozhodla jsem se a manželství pro mě bylo minulostí.“ Po rozvodu měla dvě vážné známosti. První přítel byl dost sebestředný, jejího syna úplně přehlížel. Nyní má přítele, s kterým je již dlouhou dobu. Svůj odchod z manželství dlouhou dobu promýšlela, takže nikdy nelitovala toho, že odešla. Po jejím odchodu Adéle bývalý manžel asi rok nedával žádné peníze, ani neplatil výživné. Nepřispíval na úhradu půjček, které si vzali na stavbu domu. V té době pracovala na jiné pozici, její příjem činil asi 12.000,- Kč. Původní nájem byl 6.000,- Kč. S úhradou nájmu jí pomáhali rodiče, protože ona by to finančně sama nezvládla. Asi 4 roky po rozvodu manželství požádala Adéla o zvýšení výživného. Manželův zaměstnavatel uvedl jako jeho příjem minimální mzdu. Adéla poukazovala na to, že otec pobírá mzdu daleko vyšší, ale moc to nepomohlo. Časem se situace uklidnila. Syn za otcem jezdí kdy chce. Styk s dítětem nemají soudně nařízený, na tom se bez problémů domluví. Adéla upřesňuje:

„Dřív si bývalý manžel syna nebral, protože do 10 let k němu neměl žádný vztah. Neuměl se o syna postarat. Časem se to urovnalo, syn jezdí za otcem rád. Když se zeptám po návratu jak se měl, řekne že výborně a řekne mi, co dělali. Někdy mají spory, oba mají stejnou povahu. Když byl syn mladší, otec si ho kupoval dárky, také u něho neměl žádné povinnosti. Já jsem ho pak dávala týden dohromady. Výživné ve výši 3.500,- Kč mi otec platí pravidelně. Přispívá mi nad rámec výživného tak, že hradí synovi školné ve výši 1.000,- Kč měsíčně, přispívá mi na výlety syna, přispěje na boty a oblečení, vždy dá polovinu celkové částky. Také ho dřív brával na dovolenou, ale syn už s námi jezdit nechce. Chlapci dává kapesné, ale přesnou výši neznám.“

Bývalý manžel Adély má přítelkyni, není s ní dlouho. Syn ji moc nemá rád. Nezná ji dlouho, možná to chce čas. Rád měl jeho první přítelkyni, ta měla dceru v jeho letech, moc si rozuměli. Setkávají se dodnes.

Adéla má již delší dobu přítele. Každý vede svoji domácnost. Přítel je proti společnému bydlení, takže každý žije sám se svým dítětem. Přítel je povahově jiný než její bývalý manžel, a v tom Adéla vidí možný důvod, proč si s ním syn zpočátku nerozuměl. Přítel má chlapský humor, který syn nechápal, zdálo se mu, že ho „shazuje. Syna považuje Adéla za přecitlivělého, myslí si, že proto přítelův humor těžce nesl. *„Domnívám se, že syn se mnou žil vlastně pořád sám, proto mu mužský vzor chybí. Vysvětluje Adéla. Ale myslím si, že z něho vyroste normální muž, vidím to na jeho partnerských vztazích. Ví, jaká je jeho role, ví, že musí o dívku pečovat, v tomto směru je všechno v pořádku.“*

Blanka odešla z domu kvůli vztahu k jinému muži. S manželem se znala 25 let, z toho 20 let jsou manželé. Poslední tři roky měla vztah s druhým mužem. V manželství jí chyběly projevy lásky. Muž byl založený materiálně, zdálo se jí, že má rád věci kolem sebe víc než vlastní rodinu. Možná i proto navázala nový vztah s někým dalším. Manžel jí delší dobu četl korespondenci a tak na nevěru přišel. Ona se s přítelem rozešla a splnila všechny požadavky, které manžel měl. Ale on jí stále projevoval nedůvěru a zakazoval jí stýkat se s přáteli. Blanka dokresluje situaci: *„Tento vztah byl impulsem k odchodu z domova, i když v době, kdy jsem odešla, byl už minulostí. Ukončila jsem ho proto, že jsem chtěla zachovat rodinu. Po tomto muži se mi pořád stýská. Manžel chtěl, abych ho milovala, ale byl to spíš příkaz, který jsem nemohla prostě splnit. Pak mi navrhl, ať odejdu a já jsem odešla. V současné době mám přítele, kterému je 23 let. Zdá se mi dospělejší než jeho vrstevníci.“*

Pomáhá mi psychicky, ale kdybych potřebovala, pomůže mi i finančně. Společnou budoucnost neplánujeme, žijeme přítomností. Rozhodla jsem se, že svůj vztah nebudu před syny tajit. Žádný z nich neprojevil nesouhlas. Není mi jedno, jak synové smýšlí o mém partnerovi, případně bych dala přednost dětem. Náš vztah s bývalým manželem se uklidnil. Na různých věcech ohledně synů se umíme domluvit. Domluvili jsme se například, že synům založíme jejich vlastní účet. Bývalý manžel tam přispívá částkou 13.000,- Kč a já částkou 4.000,- Kč měsíčně. Z toho si synové platí živobytí, mladší syn si bude platit školné. Mezi mnou a bývalým manželem jsou dobré vztahy, ale nesmí se mluvit o domě. Stále ještě na něj máme hypotéku, kterou v současné době hradí on. Dům jsme si pořídili hlavně s mých prostředků, proto bych chtěla vypořádat svůj podíl. To je poslední věc, která mezi námi je nevyřešená. Donedávna jsem často přemýšlela, zda můj odchod z manželství byl správný. V současné době jsem přesvědčená, že jsem udělala dobře. Domnívám se, že rozvedená žena má dost příležitostí najít si nového přítele, ale tyto možnosti jsem měla i jako vdaná.

Claudie s partnerem nikdy nežila ve společné domácnosti, protože byl ženatý. Byla u něho zaměstnaná. Poměr s ním trval 8 let. Když otěhotněla, v tu chvíli byla nechtěná jak v práci, tak i v jeho soukromém životě. Neuvedla jeho jméno do rodného listu, proto od něho nedostávala výživné na syna. S otcem dítěte přerušila veškeré kontakty, problémy s ukončením zaměstnání byla poslední rána, kterou ve vztahu utrpěla. Protože jí v těhotenství otec dítěte žádným způsobem nepomohl, byla koncem těhotenství dost vystresovaná. V zaměstnání na Claudii často křičel. Rozhodla se, že vychová dítě sama. Bývalý přítel pak zemřel. Claudie podala u soudu žalobu na určení otcovství, aby měla pro syna nějaké dědictví nebo aspoň sirotčí důchod. Bohužel jeho bývalá manželka odmítla poskytnout jakoukoliv věc, ze které by mohlo být určeno DNA. Nakonec se při testech DNA zjistilo, že její bývalý přítel a jeho bratr asi neměli společného otce. Spor se dlouho vlekl, rodina přítele dělala problémy. Claudie se cítila jako největší lhářka. Nakonec žalobu vzala zpět. Dále uvádí: „Myslím si, že jako samoživitelka nemám problém navázat partnerský vztah. Když je dítě malé, jsou možnosti menší, okruh známých je omezený. V současné době mám mladšího partnera. Jsem s ním dva roky. Náš vztah je volný, bez závazků, přítel je ženatý. Naši společnou budoucnost nijak řešíme. Přítel mi pomáhá spíše psychicky, finančně mi nijak nepomáhá, ani bych to nechtěla. Já jsem byla vždycky samostatná, uměla jsem se o sebe postarat.“

Návrh na rozvod manželství podala *Denisa*. Poznala, že s manželem mají různé názory na život. On pracoval v armádě, žil si svůj život, kamarády upřednostňoval před rodinou. Když přijel na sobotu domů, vyžadoval dokonalý servis. Se synem neměl žádný vztah, nebyl stále doma, a když byl doma, o syna se nezajímal. V době rozvodu probíhaly hádky, stalo se, že vyhodil Denisiny věci z domu. Když se nastěhovala zpět, zase věci vyhodil. „*Chtěla jsem manželství zachránit, byli jsme s bývalým mužem v manželské poradně. Vysvětluje Denisa. On je zdatný manipulátor, dovede si získat lidi. Do poradny šel jako první a mě se zdálo, že pak jsem tam byla vnímána ve špatném světle. V době manželství jsem ho několikrát prosila, aby pracoval v místě bydliště, ale tvrdil, že to nejde. Když ale chtěl získat syna do střídavé péče, nechal se z armády uvolnit. Nyní spolu vycházíme dobře. Myslím si, že rozvod manželství byl spouštěčem mé nemoci, bipolární poruchy. Jedná se o dědičnou záležitost, touto nemocí trpí i moje matka. Sestra v důsledku této nemoci spáchala sebevraždu, skočila pod vlak. Já jsem byla už dvakrát v léčebně. Poprvé jsem se léčila 4 měsíce, druhé léčení bylo kratší. Moje nemoc je opravdu těžká. Ve stavu mánie jsem schopna začít několik činností, ale žádnou nedokončím. Když pak jsem v depresi, vidím, co jsem udělala, ale nemůžu to napravit, nejsem schopna vstát z postele. Svou nemoc zvládám pomocí léků, které budu brát celý život. Nemoc je geneticky daná, mám strach, aby neonemocněl i můj syn. Stále ho sleduju, jestli se chová „normálně“. Moc se o něho bojím. Uklidňuji se tím, že ženy jsou třeba k nemoci náchylnější.*

Nemám problém navázat nový vztah. V léčebně jsem si našla nového partnera. Je o 13 let mladší než já, je mu 23 let. Máme hodně společného, i nemoc v rodině. Mám v něm velkou psychickou oporu, a když je třeba, pomůže i finančně

Se svým bývalým manželem vycházím v současnosti dobře, na všem ohledně syna se domluvíme“.

Ella své možnosti seznámit se vidí jinak: „Myslím si, že má celkem problém najít si partnera. Stále mám v sobě zakódované, že patřím k zesnulému manželovi. Také moje dcera mě v tom brzdí, můj vztah s jiným mužem by nesla těžce. Musím přiznat, že mám kamaráda, ale nikde o něm nemluví. Nový vztah s mužem si představuji spíš tak, že spolu budeme jezdit na kole, chodit do kina, ale už bych nechtěla, aby se mnou někdo bydlel. Nevím, jak by se k mému novému partnerovi stavěla má matka. Ona je v těchto věcech dost konzervativní. Když umřel můj otec, udělala si z něho modlu. Mluví o něm jenom v

superlativech, i když já si pamatuji, že všechno tak hezké nebylo. Asi dvakrát jsem šla na schůzku s mužem, ale byli oba sebestřední, mluvili jenom o sobě, takže jsem s nimi víckrát nešla. Do takového vztahu bych nevstoupila. Už jsem si zvykla na svoji svobodu.“

Fanny měla dva 6 leté vztahy. S prvním mužem uzavřela sňatek, s druhým žila v nesezdaném partnerství. Oba partneři od ní odešli. Otec dvou starších dětí občas přijede, doveze výživné a dětem dárky. Otec mladších dětí se vůbec neozývá. Na děti výživné neplatí. Doslechla se, že je v současné době ve výkonu trestu. Snažila se dlužné výživné vymáhat pomocí exekutora, ale to se jí nepovedlo, bývalý přítel nic nemá. Co se týká možnosti seznámení s dalším partnerem, vidí to Fanny beznadějně. Žije v azylovém domě, a když jde někam ven, má s sebou 4 děti. Myslí si, že o takovou ženu nemá nikdo zájem.

Také Gitin životní příběh není jednoduchý. S manželem, se kterým má dceru, se rozvedla. Návrh na rozvod manželství dala ona, důvodem bylo požívání alkoholu manželem. On moc výživné nehradil. Potom odjel pracovat do Anglie. Zemřel poměrně mladý. Syna má s bývalým přítelem, se kterým žila ve společné domácnosti. Na rozchodu podle jejího názoru mělo podíl to, že s přítelem nezvládli situaci. Bylo toho moc. Stavěli společně dům, dcera byla v pubertě a syn byl malý. Gita byla na mateřské dovolené. Bývalý přítel byl hodně v práci, byl tam do noci a Gita chtěla, aby trávil čas s rodinou. On hodně pracoval, jezdil na stavbu, měl spoustu kamarádů a toto všechno upřednostňoval před rodinou. Gita má s bývalým přítelem dobrý vztah. Nikdy se spolu nehádali, neřešili problémy před dětmi. Na všem se dohodnou, například o výživném. Pro syna si bývalý partner chodí často, bere si ho na sobotu a neděli každých 14 dní a v týdnu tak, jak se domluví. To syna vyzvedne ze školy, napíše s ním úkoly, dá mu večeři a večer ho dovede domů. Gita konstatuje, že bývalý partner se synovi věnuje více, než když s nimi žil v domácnosti. Bývalý přítel žije s novou partnerkou, ke které od Gity odešel. To byl také jeden z důvodů našeho rozchodu. Pro dokreslení Dita uvádí: „*On utekl do jiného vztahu, asi to bylo na něj moc. Místo, aby situaci nějak řešil, tak odešel k jiné ženě. Syn s novou partnerkou vychází dobře, chválí ji, když něco dobrého uvaří. Nemluví o ní špatně. Já s bývalým partnerem vycházím, možná bych si představovala srdečnější vztah, ale cítím, že z jeho strany to není průchodné.*

Já žiju sama. Možnost navázat perspektivní vztah určitě rozvedená žena má, ale je to těžší. Většina partnerů je zadaných. Já nehledám partnera za každou cenu. Asi jsem náročná,

potřebuji abychom spolu souzněli, abychom si vnitřně rozuměli. Nebráním se seznámení, ale nikoho vhodného jsem ještě nepotkala. Už jsem si zvykla žít sama.

Ve zkoumaném vzorku převládají rozvedené ženy, které samy podaly žádost o rozvod manželství. S bývalým partnerem v současné době vychází dobře, jsou schopny se domluvit na záležitostech, které se týkají dětí. Jako kladné hodnotí to, že se otci věnují svým dětem víc nyní, než v době společné domácnosti.

Ženy jsou přesvědčeny, že mají šanci najít si nového manžela. Výjimkou je Fanny, která je v tak složité životní situaci, že je pro ni seznámení s novým partnerem celkem nemožné.

Dalším okruhem mého šetření byly rodinné vztahy samoživitelek s původní rodinou, s rodinou bývalého partnera a s blízkým okolím.

Adéla, která ostatní oblasti svého života detailně popisuje, je u tohoto tématu stručná. Její rodiče spolu žijí skoro 50 let. Jak již uvedla výše, s matkou měla komplikovaný vztah. Obcházela její zákazy tím, že matce lhala a podváděla ji. Kdyby řekla pravdu, měla by doma „peklo“. Matka jí dlouho vyčítala, že za rozvod může ona. Finančně ji ale rodiče podporují. Zpočátku, když měla nízké příjmy, pomáhali jí s úhradou nájemného, přispívali na živobytí. Pomohli jí i s placením školného, když studovala na vysoké škole. Když si kupovala auto, dostala od rodičů půjčku, kterou jí sami nabídli. Syna jí dříve občas hlídali, jezdil k nim i na prázdniny. Jsou však daleko, takže jejich pomoc v tomto směru byla omezená. Rodiče navštěvuje, jezdí za nimi občas i její syn, ale je už velký, chce být raději s kamarády.

S rodiči manžela si nikdy nerozuměla. Problémy měla více s tchýní. Po rozvodu ustaly veškeré kontakty mezi ní a rodinou bývalého manžela.

Vztahy mezi Adélou a kamarády její rozvod nenarušil. Když žila s manželem na vesnici, neměla skoro žádné přítelkyně. Po rozvodu se začala přátelit s kolegyněmi. Přítelkyně neřešily, zda je vdaná nebo rozvedená. Společné přátele s bývalým manželem téměř neměli.

Blanka má ve svých rodičích oporu. Bývalého manžela měli její rodiče rádi, pomáhal jim. Dobře však věděli, že vztahy mezi manžely nejsou dobré. Odchod své dcery od manžela

její rodiče neřeší. Zastávají názor, že je to věc dvou lidí, a ostatní se do toho nemají plést. Rodiče spíše řeší nevyrovnané majetkové vztahy. Do stavby domu dcery investovali nejen peníze, ale i úsilí. Rodiče Blanky nebyli rádi, že odešla od manžela, ale nabízeli jí po odchodu pomoc, psychicky ji podporují. Kdyby potřebovala, pomůžou jí i finančně.

Ke vztahu s rodiči bývalého partnera Blanka uvádí: „*Můj vztah s rodiči bývalého manžela přestal existovat ve chvíli, kdy jsem se odstěhovala. Já jim napíšu třeba k narozeninám SMS, ale oni mi nikdy neodpoví.*“

Blanka měla svoje kamarádky a některé přátele měla společně s manželem. Když odešla ze společné domácnosti, většina přátel jí zůstala. Bývalý manžel totiž trávil ve společnosti málo času, nebyl společenský. Kamarádům tak odpadl problém, ke kterému z manželů se přidat.

Rodiče *Claudie* přijali pozitivně, že bude svobodná matka. V době těhotenství jí bylo 35 let a oni byli rádi, že budou mít dalšího vnuka. Bohužel už byli dost staří a nemohli *Claudii* pomoc s hlídáním dítěte. Měli však k němu hezký vztah. Oba měli zdravotní potíže, trpěli Parkinsonovou chorobou. Otec *Claudie* zemřel brzy. Maminka se moc nemůže pohybovat, ztrácí stabilitu. Proto potřebuje pomoc. V základních činnostech se obslouží. *Claudie* k ní do domácnosti dochází 3x denně, nakupuje, stará se o ni, pere, nosí jí obědy, vozí ji k lékaři. Kdyby byla zaměstnaná, nemohla by jí pomoci. Maminka bydlí asi 3 minuty od *Claudie* ve vlastním bytě. Druhá dcera mamince moc nepomáhá. Nedávno *Claudie* sestře navrhla, aby maminku hlídala měsíc o prázdninách, aby se mohla věnovat svému synovi. Maminka pobírá starobní a vdovský důchod, ze kterého přispívá i na živobytí *Claudie* a na koničky vnuka. Obě dají peníze dohromady a hospodaří společně. Kdyby maminka svoji dceru nepodporovala finančně, její situace by byla složitější. Dcera se za to o maminku nejen postará, ale vymýšlí jí i zábavu, informuje ji, co je nového. S péčí pomáhá i syn *Claudie*.

Vzhledem k tomu, že otec syna byl ženatý a ke svému otcovství se nehlásil, syn se s prarodiči s otcovy strany nikdy nesetkal. Oba prarodiče tragicky zahynuli.

Claudie, jako samoživitelka, má od svého mládí kolem sebe stále stejné přátele, kteří berou její postavení svobodné matky jako samozřejmost.

Rodiče *Denisy* sice spolu žijí ve stejném bytě, ale nejsou již dlouho partnery. Byli rádi, že se *Denisa* rozvedla, věděli, jaká je v její rodině atmosféra. Nyní *Denise* pomáhají s hlídáním syna, podporují ji psychicky a také finančně. Přispívají jí částkou 5.000,- Kč měsíčně. Bez jejich pomoci by *Denisa* měla velké finanční problémy.

Matka bývalého manžela někdy hlídá svého vnuka, když syn nemá čas. *Denisa* ale uvádí, že když se se synem učí, vytýká mu chyby, snižuje mu tím sebevědomí. *Denisa* s ní nekomunikuje, když ale není doma, navštěvuje synovu prababičku. S tou si pěkně popovídá, rozumí si.

Denisa žila i v manželství sama, neboť partner byl pracovně přes týden vzdálen. Proto neměla společné přátele s manželem. Když se rozvedla, přijali přátelé její rozvod jako skutečnost, nikdo z nich na ni nezměnil názor.

Ella má se svojí matkou problematický vztah. Obě vlastní byt ve stejném domě. Dříve s dětmi babička více komunikovala, dnes už je to slabší. Po smrti manžela *Ella* dala matce klíče od svého bytu, ale matka docházela za dcerou bez domluvy, kdykoliv, nejčastěji když měla návštěvu. Dříve si spolu pěkně popovídaly, ale toto jim to zkazilo. Finančně matka *Ellu* nepodporuje, spíš pomáhá nejstarší dceři, kterou má ze svých dětí nejraději. Občas matka přispěla nějakou částkou dětem. Otec *Elly* zemřel.

Rodiče manžela již zemřeli. Za jejich života mezi *Ellou* a tchýní a tchánem nebyly dobré vztahy. Obviňovali ji, že jim odvedla syna. Situace se vyhrotila po úmrtí manžela. *Ella* k tomu uvádí: „*Jejich chování ke mně bylo hrozné. Vůbec se se mnou a mými dětmi nebavili. Až po úmrtí tchána přišla tchýně a přinesla dětem dědictví. Já jsem se s ní udobrila těsně před její smrtí, takže se naše vzájemné vztahy nestačily úplně urovnat. Děti s rodiči manžela také neudržovaly žádný kontakt.*“

Ella má kamarádky v zaměstnání. Přátelí se s ženou, která je také sama, rozumí si. Nikdo z okolí neřeší, že ovdověla.

Fanny žije daleko od své maminky, proto od ní nemůže očekávat žádnou pomoc. Maminka je nemocná a bydlí se sestrou v podnájmu. Sestry i matka na tom nejsou finančně dobře, takže *Fanny* nemůžou nijak přispívat. Maminka je nešťastná z toho, jak nepříznivý osud rodinu potkal, i z toho, že se partnerské vztahy *Fanny* nevydařily. *Fanny* by ráda trávila

s matkou i sestrami svátky a narozeniny, ale všechny od sebe žijí daleko, tak to z finančních důvodů není možné. S rodiči bývalých partnerů se nestýká vůbec.

Fanny má několik přítelkyň ještě z dob studií, se kterými se schází buď u nich doma, nebo v azylovém domě, kde si uvaří kávu a popovídají si. Skutečnost, že žije sama s dětmi a pobývá v azylovém domě, na tomto přátelství nic nemění.

Rodiče *Gity* spolu žijí 50 let. Rozvod dcery s manželem jim nevadil, věděli, že jejich zeť měl problémy s alkoholem. Když však *Gitě* ztroskotal i druhý vztah, vyčetla jí matka, že je to tím, že neuzavřela s bývalým přítelem sňatek, že žili pouze v nesezdaném partnerství. To *Gitu* zbolelo. Mamince vadilo, že se dcera dostala do situace, kdy zůstala zase s dětmi sama. *Gita* nikdy necítila ze strany rodičů nějakou psychickou podporu. Finančně ji však rodiče podpořili v době, kdy si potřebovala pořídit automobil, aby mohla rodina fungovat. Poskytli jí peněžitý dar. Děti k prarodičům rádi jezdí, zvláště dcera, která zde vyrostla a má to zde ráda. Ví, že v případě nouze se na ně může obrátit s prosbou o finanční pomoc.

Rodiče bývalého manžela již nežijí. *Gita* se ale stýká s matkou svého bývalého přítele. Obě mezi sebou mají hezký vztah. Chodí si popovídat při kávě. Babička si bere svého vnuka kdy může, třeba když je syn pracovně zaneprázdněn. *Gita* to hodnotí takto: „*Mezi mnou a matkou mého bývalého přítele se rozchodem nic nepokazilo. Ona byla vždycky fajn a tak to také zůstalo.*“

Gita má své přátele ještě z dob, kdy byla rozvedená. Když ji opustil přítel, tak ji kamarádky litovaly, což nesla těžce, nechtěla být brána jako „opuštěná chudinka“. Teď už se situace uklidnila a se svými kamarádkami se cítí dobře. S přáteli, které měla společné se svým bývalým partnerem, se výrazně nestýká.

Z tohoto výzkumu vyplývá, že rozchod ženy s bývalým partnerem může znamenat neshody s jejími rodiči. Většina rodičů však dceru časem pochopí, psychicky nebo alespoň finančně ji podpoří. Bez této podpory by byl život samoživitelky daleko složitější.

Vztahy mezi rodiči bývalého partnera a samoživitelkou bývají narušeny, nebo vůbec žádné. Rozchod partnerů znamená konec vzájemných styků. Pouze výjimečně vztah mezi samoživitelkou a partnerovou matkou přetrvá, jak je tomu například u *Gity*.

Rozchod s partner, nebo ztráta partnera vůbec neovlivní kamarádské a přátelské vztahy mezi ženou a okolím. Přátelé obvykle situaci neřeší, spíše se snaží ženu podpořit.

Posledním okruhem mého výzkumu bylo postavení v zaměstnání a možnosti uplatnění samoživitelky v zaměstnání.

K tomu *Adéla* uvádí, že zastává v zaměstnání funkci vedoucí laboratoře. Místo získala na základě své kvalifikace. Není si vědoma toho, že by v zaměstnání byla nějak po rozvodu znevýhodněna. Protože pracuje v převážně ženském kolektivu, nebyly její potřeby spojené s výchovou dítěte ojedinělé. Nikdy nepocítila, že by kvůli statusu osamělé matky byla finančně znevýhodněna, nebo jí tento fakt bránil v kariérním postupu.

Diskriminaci spojenou se svým postavením osamělé ženy pocítila pouze v jednom případě, když hledala podnájem a byla jako samoživitelka odmítnuta, protože u ní pronajímatelka bytu očekávala platební neschopnost.

Blanka má stejný názor. S nějakou formou znevýhodnění ve svém zaměstnání se nesešla. Překvapilo ji, že po rozchodu s manželem jí kolegyně, se kterou neudržovala žádné styky, vyjádřila podporu.

V zaměstnání se setkala s pozitivní diskriminací, když jí byl přidělen po rozvodu grant a s ním jí bylo přiznáno i vyšší finanční ohodnocení. Byla to pomoc dočasná, ale v té době jí hodně pomohla.

Claudie nemůže posoudit, jak by byla posuzována jako samoživitelka v zaměstnání, protože již dlouhou dobu nepracuje. Když pracovala, necítila se oproti jiným ženám nijak znevýhodněna.

Claudie pocítovala diskriminaci při přijímacích rozhovorech do zaměstnání a také považuje za diskriminační chování pracovníků sociálních institucí. V těchto případech cítila ponížení.

Denisa pracuje také v ženském kolektivu. Myslí si, že je ke všem ženám přístupováno ze strany vedení stejně. Pokud se cítila diskriminována, bylo to v důsledku její nemoci, kdy byla přeřazena na hůře placenou práci. Také se jí nelíbilo, že nebyla po ukončení nemoci

uznána závodním lékařem schopnou práce. Domnívá se, že to bylo na přání zaměstnavatele. Ona sama je přesvědčena o tom, že by pracovní povinnosti zvládla, a že by pracovní nasazení zlepšilo i její zdravotní stav. Zaskočilo ji, že hned po návštěvě závodního lékaře ji vedení přikázalo vyklidit kancelář a uvolnit své místo. Diskriminaci spojenou s tím, že je samoživitelka, nepocítuje.

Naopak *Ella* je v zaměstnání spokojená. Pracuje mezi samými ženami, a domnívá se, že pracovní podmínky jsou pro všechny stejné. V době, kdy ovdověla, jí byla vedoucí nabídnuta bezúročná půjčka, kterou potom splácela ze svého platu.

Nikdy se v žádném směru necítila diskriminována.

Stejný názor jako *Claudie* zastává i *Fanny*. Cítí se diskriminována při přijímacích rozhovorech do zaměstnání a to tím, že se domnívá, že klíčové pro přijetí nejsou její pracovní dovednosti, ale počet dětí a zabezpečení jejich péče v době nemoci.

Stejně jako *Claudie* na ni negativně působí chování pracovníků sociálních institucí.

Gita považuje za diskriminaci vůči své osobě chování zaměstnavatele, když žádala o práci na zkrácený úvazek a nebylo jí vyhověno. Je jí známo, že druhé samoživitelce byla tato výjimka umožněna. Bere to spíše jako diskriminaci její osoby. Pracuje v ženském kolektivu, kde většina žen má občas absenci z důvodu péče o nemocné dítě. Ona se někdy setkala s nevolí zaměstnavatele, když chtěla se svým dítětem zůstat doma. V jiné formě se s diskriminací nesešla.

V otázce pracovního zařazení nepocítuje, že by byly osamělé ženy oproti druhým zaměstnankyním nějak pracovně či finančně znevýhodněny. Také kariérní postup není ovlivněn tím, zda se jedná o samoživitelku, nebo o vdanou ženu.

Pokud se tedy samoživitelky cítily diskriminované, nebylo to vlivem statusu osamělé ženy.

Poslední otázkou výzkumu bylo vyjádření subjektivního pocitu spokojenosti či nespokojenosti jednotlivých samoživitelek.

Adéla je se svým životem skutečně spokojena. Uvědomuje si, že ve srovnání s jinými ženami, jak vdanými, tak i samoživitelkami, nemá žádné velké problémy.

Blanka je rozvedená krátkou dobu. Stále má pochybnosti o správnosti svého kroku odejít od manžela. Není materiálně založená, takže je spokojená i se svým novým bydlením, nic jí z tohoto hlediska neschází. Stejně jako *Adéla* si je vědoma, že jsou ženy, které žijí v horších podmínkách.

Claudia není zaměstnaná a žije z dávek státní sociální pomoci. Je se svým životem spokojená. Chtěla by si najít zaměstnání, ale v současné době se stará o maminku, což by se s prací neslučovalo. Ona ani její syn netrpí nedostatkem, proto je spokojená. Strach má pouze z toho, že jí v budoucnu nebude ve stáří vyplácen starobní důchodu. Ale jak sama uvádí, spoléhá se na to, že v případě nutnosti se o ni postará její syn. Také ona se domnívá, ve srovnání s jinými samoživitelkami, se má dobře a cítí se spokojená.

Denisa výslovně uvádí: „*Musím říct, že jsem doopravdy šťastná, díky svému příteli prožívám opravdu šťastné období. Kdybych měla víc peněžních prostředků, byla bych naprosto spokojená. S penězi stále bojuji, ale myslím si, že jsou na tom lidé hůř. Ještě jednom bych chtěla podotknout, že za pomoc moc vděčím svým rodičům.*“

Ella nyní nepocítuje žádné nedostatky v životě. Má zajištěné bydlení, pracuje, žije se svými dětmi. Má pouze strach z toho, aby děti našly po ukončení studia uplatnění, aby jejich rodina nebyla ve finančních problémech. Jako i výše uvedené ženy uvádí, že se cítí spokojená.

Fanny – se svým životem není spokojená. Mrzí ji rozpadlé vztahy s bývalými partnery, bydlení v azylovém domě bere jako nutnost, radši by s dětmi bydlela v nějakém bytě. Ráda by chodila do zaměstnání, aby děti nežily v tak nuzných podmínkách. Nevidí žádné východisko ze své situace. Připadá si, jako v začarovaném kruhu.

Gita se cítí spokojená. S penězi má problémy, musí počítat, šetřit. Bojí se, že když onemocní a nebude v zaměstnání přítomna, nebude finanční situaci zvládat.

„*Kdybych žila s partnerem, tak bych to asi neřešila, nebála bych se na neschopenku jít. Ta finanční nejistota zde je.*“ Celkově se však v životě cítí spokojená.

Z výsledků vyplývá, že celkově jsou oslovené ženy se svým nynějším životem spokojené. Některé respondentky, jako ostatní lidé žijící v úplných rodinách, mají obavy z budoucnosti.

Svůj výzkum o možnostech matek a jejich postavení ve společnosti jsem provedla u sedmi samoživitelek prostřednictvím rozhovorů o pěti předem stanovených tématech. Otázky směřovaly vždy k jednomu z témat. U jednotlivých žen se projevila rozdílná schopnost vyjadřování, proto jsem jim v případě nutnosti kladla doplňující otázky.

Uvedené výsledky zobrazují rozdíly v životní situaci jednotlivých samoživitelek. Postavení samoživitel v zaměstnání je částečně ovlivněno kvalitou vzdělání a také zřejmě věkem žen a počtem dětí. Respondentky s vysokoškolským vzděláním zůstaly v zaměstnání na stejné pozici jako před rozpadem manželství. Nevyjádřily obavy ze ztráty zaměstnání ani z budoucnosti. Uplatnění žen se středoškolským vzděláním v zaměstnání je dle jejich názoru složitější. Těžko hledají nové zaměstnání. Také zmiňují obavy z finanční situace v případě onemocnění. Respondentka, která má středoškolské vzdělání bez maturity má stále zaměstnání, ale uvádí, že je částečně závislá na pobírání sociálních dávek, bez nich by její finanční situace byla velmi těžká. U samoživitelky na mateřské dovolené se sešly hned dva nežádoucí faktory, které stěžují její uplatnění ve společnosti. Pracovala v oboru, který vyžaduje vícesměnný provoz a má čtyři malé nezaopatřené děti. Od mzdového ohodnocení ženy se odvíjí i kvalita jejich života. Finančně zajištěné ženy se věnují svým koníčkům, mohou trávit volný čas na dovolené, v souvislosti se zajištěním chodu rodiny vlastní osobní automobil.

S materiálním zabezpečením souvisí i pobírání sociálních dávek. V nejhorší finanční situaci je respondentka, která pobírá hned několik dávek, nemá možnost výděлку, nemůže se obrátit s pomocí o finanční podporu na rodinu a má 4 malé děti. Sociální dávky sotva pokryjí náklady spojené s výchovou a výživou dětí. Naproti tomu žena, která má pouze jedno dítě a žije ze sociálních dávek, nemá problémy s úhradou životních nákladů své rodiny. Přiznává, že finančně jí vypomáhá matka, která je pobíratelkou starobního a vdovského důchodu. Pomoc rodičů využívá i žena, která pobírá některé ze sociálních dávek, ale její finanční situaci zhoršuje fakt, že je dlouhodobě nemocná a pobírá dávky nemocenského zabezpečení. Tato žena také uvedla, že jí částečně finančně vypomáhá její nový partner. Relativně dobré finanční podmínky pro život má respondentka, která je

vdovou. Vedle svého příjmu ze zaměstnání pobírá vdovský důchod a její děti pobírají sirotčí důchod. Další ženy uvádějí, že z různých důvodů nesplnily podmínky pro získání sociálních dávek. Pouze jedna ze zkoumaných žen o sociální dávky nežádá, její příjem stačí na zabezpečení její rodiny.

Druhým jevem, který je důležitý pro plnohodnotný život, je zajištění bydlení osamělých žen a jejich rodin. Lepší pozici v tomto směru mají ženy, které před osaměním měly zabezpečené vlastní bydlení, což je ve většině případů, uvedených v tomto výzkumu. Těmto ženám bydlení zůstává, nebo na základě majetkového vypořádání získávají prostředky na zajištění svého dalšího bydlení. V téměř neřešitelné situaci je žena, která o svém bydlení tragickou náhodou přišla a nyní je odkázána na život v azylovém domě.

I když na matce leží tíha odpovědnosti za výchovu dítěte, nezmiňuje ani jedna ze samoživitelek, že by jejich děti měly vážné výchovné problémy. Ve většině se shodují na konstatování, že děti byly po rozpadu rodiny smutné, ale jejich chování ani prospěch ve škole se v té době nezhoršil.

Dalším zkoumaným jevem mé práce byly vztahy s bývalým partnerem a jeho rodiči, vztah s novým partnerem a možnost navázat další partnerský vztah.

Z výpovědi rozvedených ženy vyplynulo, že po odeznění emocí, spojených s rozchodem, u nich není problém se s bývalým partnerem domluvit na kooperaci při výchově a výživě dětí. Úplná absence komunikace mezi rodiči dítěte je v případě svobodné matky, kdy partner si narození dítěte nepřál a ženy, která s otcem svých dětí žila v nezadaném soužití. Ženám bez partnera se většinou nejeví problematické navázat nový vztah, zajímavostí je, že se často jedná o vztah s výrazně mladším partnerem. Neplánují si však s novými partnery společnou budoucnost, nežijí s nimi ve společné domácnosti, spíše spolu tráví volný čas.

I když se rodiče samoživitelek s rozpadem rodiny svých dcer těžko vypořádávají, nakonec je podpoří a ve většině případů dcerám i finančně pomohou. Ženy mají ve svých rodinách velkou oporu. Rozpadem rodiny dojde i k rozpadu vztahu mezi rodiči partnera a bývalou snachovou. Je spíše výjimkou, že se i po rozchodu partnerů žena s rodinou muže dále setkává a je mezi nimi přátelský vztah.

Posledním zkoumaným okruhem bylo postavení samoživitelky v zaměstnání. Status osamělé ženy se většinou žádným způsobem negativně neodrazí v kariéře ženy. Žádná z dotázaných žen nekonstatovala, že by ve svém zaměstnání byla jako samoživitelka nějak finančně znevýhodněna, nebo že by se její rodinný stav odrazil v kariéerním postupu. Složitější situace byla u žen, které jako samoživitelky zaměstnání teprve hledaly. Tam byla absence otce dítěte v rodině primární překážkou pro přijetí do zaměstnání. V tomto směru se ženy vyjadřovaly o diskriminačním chování ze strany potenciálních zaměstnavatelů.

Co se týká diskriminace obecně, nedávají ji samoživitelky do souvislosti se svým statutem. Jedna z žen v tomto směru uvádí spíše pozitivní diskriminaci, když po rozchodu s manželem jí byl udělen grant a s ním spojené vyšší finanční ohodnocení. Další ženy spíše popisují diskriminaci ze strany sociálních pracovníků, nebo diskriminaci kvůli nemoci či vyššímu věku.

Se svým životem jsou ženy celkově spokojeny. K tomu je vede i vědomí, že existují lidé s horšími životními podmínkami. Do budoucna sice mají obavy o svoje ekonomické zajištění, ale jejich momentální spokojenost tím není nijak narušena. Chápu ale respondentku, která žije se svými čtyřmi dětmi v azylovém domě, nemůže sehnat zaměstnání, jeden z otců jejich dětí je nekontaktní a neplní si svoji vyživovací povinnost, a nemá žádné pozitivní výhledy do budoucnosti. Tato žena se spokojená se svým životem necítí.

7 DISKUSE

Svůj výzkum jsem se snažila uskutečnit co nejlépe a výsledky interpretovat co možná nejobjektivněji. Na jednotlivé rozhovory jsem se předem připravovala, také výběr zkoumaných žen jsem se snažila provést tak, aby byly zastoupeny všechny skupiny žen - samoživitelek.

Některé faktory však mohly objektivitu výsledků ovlivnit nebo zkreslit. Jedním z takových faktorů byla pravdivost či nepravdivost výpovědí jednotlivých žen. Respondentky jsem nemohla během krátkého rozhovoru poznat tak důkladně, abych mohla zhodnotit věrohodnost a objektivitu jejich výpovědí. Svě odpovědi mohly, třeba i nezáměrně, interpretovat podle svého subjektivního pohledu. U jedné z dotázaných jsem pozorovala extrovertní chování, které mohlo být příčinou zkreslování vypovězených skutečností. Ženy bych musela znát osobně mnohem delší dobu a navázat s nimi daleko užší kontakt, abych si byla jista pravdivostí jejich odpovědí. U většiny z nich mě však překvapila schopnost dobře se vyjadřovat k jednotlivým problémům, umění utřídit si myšlenky a plynule se vyjádřit k jednotlivým problémům.

Z rozhovorů jsem získala i poznatky, které jsem ve své práci neuvedla, ale jistě by nebylo od věci se jimi detailně zaobírat.

Jsem ráda, že jsem použila kvalitativního výzkumu, neboť u všech samoživitelek šlo o velmi silný životní příběh. V případě kvantitativního výzkumu by respondentky odpovídaly v mantinelech stanovených odpovědí, výsledek by pak byl vyjádřen čísly, které neodrážejí pozadí souvislosti těchto odpovědí.

Výzkum obsahoval pouze malý výzkumný vzorek, který nemusel obsáhnout všechny difference zkoumaného problému. Při zkoumání většího počtu samoživitelek by se jistě objevily větší rozdílnosti v životě a možnostech samoživitelek, například v závislosti na tom, zda se jedná o vdovy, rozvedené ženy nebo svobodné matky.

Výsledky mého šetření jistě ovlivnil fakt, že nemám dostatečné zkušenosti s kvantitativním výzkumem a s vyhodnocením výsledků takového výzkumu. Abych dokázala vést rozhovor se samoživitelkami, k tomu mi chybí profesionální zdatnost zkušeného psychologa.

8 ZÁVĚR

Samoživitelek je v našem okolí mnoho. Osamělých žen s dítětem v naší společnosti přibývá, oproti minulosti se již nejedná o ojedinělý jev, a snad právě z tohoto důvodu společnost nevěnuje tomuto fenoménu dostatečnou pozornost. Situace osamělých žen rozhodně není jednoduchá. Domnívám se, že téma samoživitelek je natolik zásadní, že by mohlo být klíčovým tématem v rámci působnosti speciální pedagogiky.

Cílem mé práce bylo zmapovat možnosti samoživitelky a jejím postavením ve společnosti. V této souvislosti jsem se v její praktické části zabývala kvalitativním výzkumem, který měl objasnit jednotlivé atributy výše uvedené problematiky. Stanovila jsem si výzkumný vzorek v počtu 7 žen- samoživitelek. S těmi respondentkami jsem uskutečnila polostrukturované rozhovory, při kterých se ženy volně vyjadřovaly k nastíněným okruhům a svoje výpovědi upřesňovaly podle mých doplňujících otázek. Z toho šetření jsem učinila závěry, které jsem shrnula v předcházející kapitole. Výsledky tohoto šetření nejsou příliš odlišné od skutečností, které jsou uvedeny v praktické části práce.

Výsledky mého šetření však nelze kategoricky zobecňovat na samoživitelky v rámci celé naší společnosti. Pracovala jsem pouze s nepatrným výzkumným vzorkem. Pokud by výzkum byl obsáhlejší, jistě by se projevila diferenciací mezi jednotlivými případy.

Jsem přesvědčena, že můj poměrně úzký výzkum by mohl být podkladem pro další šetření většího rozsahu. Mohl by se stát podkladem pro práci sociálních pracovníků právě ve sféře týkající se života samoživitelek.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BAUEROVÁ J., BÁRTOVÁ E.; proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě; Tiskařské závody Brno; 1987; 25-018-87;
2. BLÁHA A.; Dnešní krise rodinného života; vlastní náklad; Brno; 1933;
3. BUREŠOVÁ J.; Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století; Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2001; ISBN 80-244-0248-3;
4. COMEMAU G.; Anatomie lásky: vztahy otec-dcera, matka – syn a jejich vliv na budoucí vztahy; Portál; Praha; 2010; ISBN 80-7367-701-5;
5. CRABB L.; Manželství je vztah; Návrat domů; Praha; 1991; ISBN 80-95495-31-7;
6. DISMAN M.; *Jak se vyrábí sociologická znalost*, Praha; Karolinum, 1993, ISBN 978-80-246-1966-8, 372 stran;
7. DOWLING C.; Proč se ženy bojí vzít život do svých rukou; Motto; Praha; 1994;
8. DRAGOMIRECKÁ E. a kol.; Problémy žen při naplňování životních rolí a možnosti jejich řešení; sborník 16. Symposium o aktuálních otázkách sociální psychiatrie; 1988;
9. DUNOVSKÝ J.; Dítě a poruchy rodiny; Východočeské tiskárny Pardubice; 1986; 08-040-086;
10. FROMM E.; Lidské srdce – jeho nadání k dobru a zlu; Mladá fronta; Praha; 1969;
11. GARDNER R.A.; Syndrom zavrženého rodiče; Ministerstvo práce a sociálních věcí; Praha; 1996; ISBN 80-85529-22-X;
12. HAMPLOVÁ D. a kol.; Mimomanželská plodnost po roce 1989: sociální a ekonomické souvislosti; Sociologický ústav AVČR; 2006;
13. HRDINA A.; Rozvod – příběhy smutku a naděje; pro vlastní potřebu;

14. JÍLEK J.; Svobodní v bolesti – stopař a průvodce pouští vztahů; Nakladatelství Jany Krupičkové; Praha; 2008; ISBN 80-254-2297-7;
15. JUNKOVÁ L. a kol.; Sociální situace neúplné rodiny; Československý výzkumný ústav práce a sociálních věcí; Praha; 1975;
16. KLIMEŠ J.; Partneři a rozchody; Portál; Praha; 2005; ISBN 80-7367-045-3;
17. KRAUS B. , POLÁČKOVÁ V. et al.; Člověk, prostředí, výchova. K otázkám sociální pedagogiky. Paido; edice pedagogické literatury; Brno; 2000;
18. KRAUS B. SÝKORA P.; Sociální pedagogika I; Brno; IMS; 2006;
19. MATHEWES – GREEN F.; Neplánované rodičovství; Občanský institut; Praha 1994; ISBN
20. MÁROVÁ Z., MATĚJČEK Z., RADVANOVÁ S.- Výchova dětí v neúplné rodině, státní pedagogické nakladatelství Praha.; 1977; publikace č. 74-0-230;
21. MAŘÍKOVÁ H. ed.; Proměny současné české rodiny (Rodina – gender – stratifikace); Sociologické nakladatelství; Praha; 2000; ISBN 80-85850-93-1;
22. MATOUŠEK O.; Rodina jako instituce a vztahová síť; Sociologické nakladatelství; vydání 1.; 1993; ISBN 80-901424-7-8
23. MILOVSKÝ M.; Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu; Grada; 2006; Praha; ISBN 80-247-1362-4;
24. MÜHLPACHR P. a kol.; Sociální pedagogika II; IMS Brno; 2011;
25. NESEHNUTÍ; Rovné příležitosti žen a mužů v zaměstnání; Nesehnutí; Brno; 2003; ISBN 80-903228-1-6;
26. OAKLEYOVÁ A.; Pohlaví, gender a společnost; Praha, Portál, 2000; ISBN 80-7178-403-6;
27. PETROVÁ I. ; Neúplné rodiny v současných společenských podmínkách, výzkumná zpráva; VÚPSV;
28. PETROVÁ H. a kol.; Alty a soprány; Genders studies center; 1994;

29. REEDOVÁ B.; Pane, sama to nezvládnem!; Vydavatelstvo TRANOSCIUS, a.s., Liptovský Mikuláš; 1992; ISBN 80-7140-021-1;
30. RADVAN E., VAVŘÍK M.; Metodika psaní odborného textu a výzkumu v sociálních vědách; IMS Brno; 2012; ISBN 978-80-87182-25-3;
31. SEKOT A.; Sociologie v kostce; Brno; Paido; 2006; ISBN 80-7315-126-X;
32. SCHIMMERLINGOVÁ V. a kol.; Analýza vybraných problémů života a potřeb neúplných rodin; Československý výzkumný ústav práce a sociálních věcí; Praha; 1977; Ev. č. ÚVTEI 73496;
33. SMUTKOVÁ I.; Sociální práce s rodinou, Gaudeamus; Hradec Králové; 2007; ISBN 80-7041-069-1;
34. SPOUSTA V. ; Vadenekum autora odborné a vědecké práce; Brno, Masarykova univerzita; 2003; ISBN 80-210-2387-2;
35. TEYBER E.; Děti a rozchod; Návrat domů; Praha; 1999; ISBN 80-7169-897-0;
36. TINKOVÁ D.; Problém svobodných matek a nemanželských dětí mezi sociální kontrolou a sociální péčí na prahu občanské společnosti; Historická demografie; 27/2003;
37. VEČEŘA M.; Sociální stát – východiska a přístupy; Sociologické nakladatelství; Praha; 1993; ISBN 80-901424-6-X;
38. WILLI J.; Psychologie lásky: osobní rozvoj cestou partnerského vztahu; Portál; Praha; 2011; ISBN 978-80-7367-895-1;
39. WOLFOVÁ D.; Když partner odchází; Nakladatelství IKAR; 1994; ISBN 80-85830-23-X;

Internetové zdroje:

http://www.genderstudies.cz/download/samozivitelky_sendwichova.pdf

http://www.czso.cz/csu/2013ediciplan.nsf/kapitola/1413-13-r_2013-10

<http://www.mpsv.cz/cs/2>

<http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/zivotni-situace/obcan/vdovsky-duchod.htm>